

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»**

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

**Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ. ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΥΠΟ ΤΟ
ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ**

**ΦΟΙΤΗΤΗΣ
ΚΕΡΑΜΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ**

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

**ΑΝΟΙΚΤΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΥΠΡΟΥ**

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ**

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ»

ΔΙΑΤΡΙΒΗ ΕΠΙΠΕΔΟΥ ΜΑΣΤΕΡ

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ. ΤΟ
ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΩΝ
ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΩΝ ΜΕΤΑΒΟΛΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ
ΚΕΡΑΜΑΡΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ
ΧΡΙΣΤΟΠΟΥΛΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ, ΛΕΚΤΟΡΑΣ

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	5
ABSTRACT	6
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ	11
1.1 Εισαγωγικά	11
1.2 Τα οφέλη του θεσμού της ασφάλισης	12
1.3 Ο μηχανισμός της ασφάλισης	13
1.4 Η εποπτεία της ασφαλιστικής δραστηριότητας	15
1.5 Η ελληνική ασφαλιστική αγορά σήμερα	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΜΑΚΡΟΖΩΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ	20
2.1 Η ασφάλιση μακροζωίας	20
2.2 Το συνταξιοδοτικό ζήτημα διεθνώς και στην Ελλάδα	22
2.2.1 Η κατάσταση διεθνώς	22
2.2.2 Η κατάσταση στην Ελλάδα	23
2.2.3 Η θέση της ασφαλιστικής βιομηχανίας	25
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	27
3.1 Ανασκόπηση διεθνούς βιβλιογραφίας	27
3.2 Ανασκόπηση ελληνικής βιβλιογραφίας	34
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ: Η ΕΡΕΥΝΑ	37
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΜΕΘΟΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ	37
4.1 Αναγκαιότητα της εμπειρικής έρευνας	37
4.2 Σκοπός και ειδικοί στόχοι	37
4.3 Μέθοδος συγκέντρωσης δεδομένων	38
4.4 Όργανο μέτρησης	39
4.5 Μέθοδοι στατιστικής ανάλυσης	40
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	41
5.1 Περιγραφή χαρακτηριστικών του δείγματος	41

5.2 Περιγραφική στατιστική απαντήσεων και διερεύνηση συσχέτισης των αντιλήψεων των ερωτώμενων με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	50
6.1 Πρώτος ερευνητικός στόχος	50
6.2 Δεύτερος ερευνητικός στόχος	50
6.3 Τρίτος ερευνητικός στόχος	51
6.4 Τέταρτος ερευνητικός στόχος	54
6.5 Πέμπτος ερευνητικός στόχος	55
6.6 Σύνοψη συμπερασμάτων – Ζητήματα προς μελλοντική διερεύνηση	55
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	58
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	64

«Ο θεσμός της Ιδιωτικής Ασφάλισης στην Ελλάδα. Το συνταξιοδοτικό πρόβλημα, υπό το πρίσμα των δημογραφικών μεταβολών και της οικονομικής κρίσης»

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Από την έναρξη του πολιτισμού, οι άνθρωποι οργανώθηκαν σε κοινωνίες για να αντιμετωπίσουν καλύτερα την αβεβαιότητα που κρύβει το μέλλον και να αισθανθούν πιο ασφαλείς. Στη σύγχρονη εποχή, παράγοντες όπως οι καταγιστικές τεχνολογικές εξελίξεις, η εκβιομηχάνιση και αυτοματοποίηση της παραγωγής προϊόντων και υπηρεσιών, οι πολύπλοκες κοινωνικές δομές και οικονομικές σχέσεις, η αύξηση των φυσικών καταστροφών ως αποτέλεσμα και ανθρωπογενών επιδράσεων στο περιβάλλον, εκθέτουν το κοινωνικό σύνολο σε μία μεγάλη ποικιλία κινδύνων και καθιστούν την ασφάλιση αναγκαιότητα. Δεδομένου ότι στη χώρα μας η ασφαλιστική ιδέα δεν έχει εδραιωθεί στη συνείδηση των πολιτών, όσο σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η διατριβή που ακολουθεί επιχειρεί να καταδείξει την ευεργετική επίδραση της ασφάλισης στην άμβλυνση των οικονομικών δυσχερειών που δημιουργεί η επέλευση κάποιου κινδύνου. Επίσης, δεν παραβλέπονται οι στρεβλώσεις και τα κακώς κείμενα στη λειτουργία της εγχώριας ασφαλιστικής αγοράς, που ασφαλώς έχουν μερίδιο ευθύνης στη μέτρια αποδοχή της ιδιωτικής ασφάλισης.

Ένα παγκόσμιο και μείζονος σημασίας πρόβλημα, που άπτεται του θεσμού της ασφάλισης, είναι η διαφαινόμενη ανεπάρκεια των συνταξιοδοτικών συστημάτων. Ειδικά στη χώρα μας οι δημογραφικές μεταβολές που έχουν συντελεστεί τις τελευταίες δεκαετίες και το δυσμενές περιβάλλον, που έχει δημιουργήσει η παρατεινόμενη οικονομική ύφεση, καθιστούν επιτακτική τη ριζική αναμόρφωση του συστήματος συνταξιοδότησης. Η παρούσα διατριβή περιλαμβάνει έρευνα, στην οποία καταγράφονται οι απόψεις δείγματος του ελληνικού πληθυσμού για την τρέχουσα κατάσταση, αλλά και κυρίως για τις προοπτικές και τις ενέργειες που ενδεχομένως θα μπορούσαν να δημιουργήσουν ένα βιώσιμο και επαρκές συνταξιοδοτικό σύστημα. Το κυριότερο συμπέρασμα που προκύπτει από την έρευνα είναι ότι η σύμπραξη του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα, προκειμένου να αντιμετωπιστούν όσο το δυνατόν πιο αποτελεσματικά και σε μακροπρόθεσμη βάση οι προκλήσεις που επιβάλλουν οι νέες δημογραφικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες, είναι απαραίτητη και στην Ελλάδα.

"The institution of Private Insurance in Greece. The pension problem, in the light of demographic change and the economic crisis»

ABSTRACT

From the beginning of civilization, humans created societies in order to face the uncertainty that future hides, in a better way and to feel safer. Nowadays, factors such as exponential technological development, industrialization and automation in the production of goods and services, complicated social and financial structures, increase of natural disasters as a result of, among other reasons, human effects in environment, expose everyone in a great variety of hazards and make insurance a necessity. Since in our country the insurance idea has not been firmly established in the minds of the citizens, as in other countries of the European Union, the following thesis attempts to demonstrate the beneficial effect of insurance to mitigate the economic difficulties posed by the occurrence of a risk. Distortions and wrong implementation of insurance practices in the operation of the domestic insurance market, are partial responsible for the medium acceptance of private insurance and are not overlooked.

A global and major importance's problem, which relates with the insurance institution, is the looming inadequacy of pension systems. Especially in our country the demographic changes that have occurred in the last decades and the unfavorable situation which was caused from the prolonged financial crisis, make the radical reform of pension system mandatory. The present dissertation includes a survey, in which the opinion of a domestic population sample, about the present situation and mostly about the perspectives and the actions that possibly could create a sustainable and adequate pension system, is recorded. The principal result of this survey is that in order to manage as effectively as possible and in the long term the challenges that have been imposed from new demographic, financial and political conditions, is necessary the collaboration of public and private sector, in Greece too.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Οφείλω να εκφράσω τις ειλικρινείς ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Χριστόπουλο Απόστολο, Λέκτορα τραπεζικής και χρηματοοικονομικής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, για το χρόνο που αφιέρωσε, την πολύτιμη καθοδήγησή του, την υποστήριξη που μου παρείχε και την άψογη συνεργασία μας σε όλη τη διάρκεια εκπόνησης της παρούσας διατριβής. Οι συμβουλές του και οι εύστοχες παρατηρήσεις του συνέβαλλαν στην άρτια ολοκλήρωσή της.

Επίσης, ευχαριστώ την κα Ζγούβα Αλεξάνδρα, στέλεχος της Τράπεζας της Ελλάδος και τον κ. Μενεξέ Γεώργιο, Λέκτορα στη Γεωπονική Σχολή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, για τη σημαντική βοήθεια που μου πρόσφεραν στη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων της έρευνας.

Τέλος, ευχαριστώ θερμά τη σύζυγο και τα δύο μου παιδιά που στάθηκαν συμπαραστάτες και συνοδοιπόροι σε όλη τη διάρκεια των μεταπτυχιακών σπουδών μου, προσφέροντας απλόχερα την υπομονή, τη στήριξη και την αγάπη τους.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το χρηματοπιστωτικό σύστημα περιλαμβάνει τρεις κύριους τομείς: τα πιστωτικά ιδρύματα, τις επιχειρήσεις επενδύσεων και την ιδιωτική ασφάλιση. Στην Ελλάδα, οι πρώτες ασφαλιστικές εταιρείες δημιουργήθηκαν, πριν από την απελευθέρωσή της, αρχικά στην Τεργέστη και στη συνέχεια στην Αθήνα, την Πάτρα και τη Σύρο (Βιολάκης και άλλοι, 2012). Στη σημερινή εποχή, η ασφαλιστική βιομηχανία μπορεί να μετριάσει σημαντικά την αβεβαιότητα που κρύβει το μέλλον, προσφέροντας κάλυψη έναντι μίας πληθώρας κινδύνων που απειλούν το κοινωνικό σύνολο.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι η ασφαλιστική συνείδηση στη χώρα μας, δηλαδή η συνειδητοποίηση της σημασίας της ασφάλισης και η επιλογή της ως μέσο διαχείρισης των κινδύνων, κινείται σε σχετικά χαμηλά επίπεδα, αρκετά κάτω από το μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με εξαίρεση τη, δια νόμου, υποχρεωτική ασφάλιση της αστικής ευθύνης από την κυκλοφορία οχημάτων, τα υπόλοιπα ασφαλιστικά προϊόντα έχουν μέτρια διείσδυση στην ελληνική επικράτεια.

Το ζήτημα της επαρκούς συνταξιοδότησης των ατόμων τρίτης ηλικίας απασχολεί και προβληματίζει έντονα, τόσο τη διεθνή κοινότητα όσο και την ελληνική κοινωνία. Η συνεχής αύξηση του αριθμού των ηλικιωμένων και παράλληλα η μείωση των εν ενεργεία εργαζόμενων, σε συνδυασμό με την παρατεινόμενη οικονομική ύφεση και τη δυσμενή δημοσιονομική κατάσταση της χώρας, επιτείνουν ιδιαίτερα το πρόβλημα. Ο θεσμός της ιδιωτικής ασφάλισης μπορεί να συνεισφέρει σημαντικά στην άμβλυνση του συνταξιοδοτικού ζητήματος. Λόγω της διεθνούς έκτασης του προβλήματος, τα τελευταία χρόνια, πολλοί ερευνητές από αναπτυγμένες αλλά και αναπτυσσόμενες χώρες, έχουν παράγει σημαντικό όγκο εργασιών και οι περισσότεροι συγκλίνουν προς μία νέα θεώρηση του συνταξιοδοτικού συστήματος, που θα περιλαμβάνει σε διάφορες αναλογίες, ανάλογα με τα χαρακτηριστικά κάθε χώρας, το δημόσιο και τον ιδιωτικό τομέα.

Η παρούσα διατριβή προσβλέπει αρχικά, στην ανάδειξη του σπουδαίου ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει η ασφάλιση στο κοινωνικοοικονομικό περιβάλλον, καθώς αποτελεί παράγοντα κοινωνικής ευημερίας και σταθερότητας. Εφόσον η ελληνική οικονομία ξεπεράσει την ύφεση και εισέλθει σε αναπτυξιακή τροχιά, ο θεσμός της ιδιωτικής ασφάλισης μπορεί να λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά και να αποτελέσει επιπλέον πυλώνα στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης (Νεκτάριος, 2013). Εν συνεχεία, επιχειρείται η αποσαφήνιση της

στάσης δείγματος του πληθυσμού της χώρας απέναντι στο συνταξιοδοτικό πρόβλημα και τη συμμετοχή που μπορεί να έχει ο θεσμός της ιδιωτικής ασφάλισης στην επίλυσή του.

Για την καλύτερη κάλυψη του θέματος και επίτευξη των παραπάνω στόχων η διατριβή είναι δομημένη σε δύο μέρη: α) τη θεωρητική προσέγγιση του εξεταζόμενου ζητήματος και β) την ερευνητική διαδικασία. Τόσο το πρώτο, όσο και το δεύτερο μέρος αποτελούνται από τρία κεφάλαια έκαστο.

Ειδικότερα, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αρχικά, η έννοια του κινδύνου που αποτελεί τη γενεσιουργό αιτία της ασφάλισης και αναφέρονται συνοπτικά τα οφέλη, για την κοινωνία και την οικονομία, που απορρέουν από την ύπαρξή της. Στη συνέχεια αναλύεται σε αδρές γραμμές ο μηχανισμός της ασφάλισης, τα εμπόδια που καλείται να ξεπεράσει ο εκτιμητής κινδύνων μιας ασφαλιστικής εταιρείας και περιγράφεται το πρόβλημα που έχει ο αγοραστής ασφαλιστικής κάλυψης. Για το λόγο αυτό δίνεται έμφαση στην ανάγκη επαρκούς εποπτείας του ασφαλιστικού κλάδου και το κεφάλαιο κλείνει με μία σύντομη παρουσίαση της κατάστασης που επικρατεί στην ελληνική ασφαλιστική αγορά σήμερα.

Το δεύτερο κεφάλαιο καταγράφει τα κύρια χαρακτηριστικά και τον τρόπο λειτουργίας των ασφαλιστικών προγραμμάτων μακροζωίας, που διατίθενται σήμερα στην αγορά και στη συνέχεια εισάγει τον αναγνώστη στο αντικείμενο της έρευνας που επακολουθεί, επιχειρώντας να σκιαγραφήσει τις σημαντικότερες πτυχές του συνταξιοδοτικού ζητήματος. Αρχικά παρουσιάζεται το θέμα σε διεθνές επίπεδο και στη συνέχεια αναλύονται οι ειδικότερες παράμετροι που χαρακτηρίζουν και συνιστούν το ελληνικό συνταξιοδοτικό πρόβλημα. Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με μία σύντομη περιγραφή των θέσεων και προτάσεων των φορέων της ελληνικής ασφαλιστικής αγοράς.

Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται εκτενής αναφορά σε διάφορα δοκίμια και εργασίες που δημοσίευσαν ξένοι ερευνητές για το πρόβλημα της συνταξιοδότησης των ατόμων τρίτης ηλικίας. Παράλληλα γίνεται σύντομη επισκόπηση και της ελληνικής βιβλιογραφίας σε ότι αφορά γενικά το θεσμό της ιδιωτικής ασφάλισης.

Το τέταρτο κεφάλαιο – πρώτο του δεύτερου μέρους – είναι δομημένο σε πέντε ενότητες. Γενικά, περιγράφεται η αναγκαιότητα της εμπειρικής έρευνας, διατυπώνεται ο κεντρικός σκοπός και οι πέντε ειδικότεροι στόχοι της, αναλύεται η μέθοδος με την οποία συλλέχθηκαν τα δεδομένα και το ερωτηματολόγιο που κλήθηκαν να συμπληρώσουν οι συμμετέχοντες. Το κεφάλαιο κλείνει με τις στατιστικές μεθόδους που χρησιμοποιήθηκαν για την εξαγωγή των συμπερασμάτων.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αφού περιγράφονται τα χαρακτηριστικά του δείγματος, παρουσιάζονται και αναλύονται σε ένα πρώτο στάδιο τα αποτελέσματα που προέκυψαν από τη στατιστική επεξεργασία των δεδομένων που συγκεντρώθηκαν. Στο έκτο και τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνονται συγκεντρωτικά τα συμπεράσματα της έρευνας και παρουσιάζονται τα ευρήματα των πέντε ερευνητικών στόχων της διατριβής, αλλά και πιθανές ερμηνείες για αυτά. Επίσης, αναφέρονται ζητήματα προς διερεύνηση που μπορεί να απασχολήσουν μελλοντικούς ερευνητές.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο ΘΕΣΜΟΣ ΤΗΣ ΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΑΣΦΑΛΙΣΗΣ

1.1 Εισαγωγικά

Συχνά λαμβάνουν χώρα διάφορα ατυχή περιστατικά, όπως ένα εργατικό ατύχημα, η αδυναμία να εργαστεί κάποιος λόγω σοβαρής ασθένειας, ή μία πυρκαγιά. Οι κίνδυνοι που απειλούν τη ζωή, την υγεία και την περιουσία των ατόμων, αλλά και τη βιωσιμότητα των επιχειρήσεων και λοιπών οργανισμών είναι πάντοτε παρόντες. Η ζωή, από το ξεκίνημα του ανθρώπινου πολιτισμού, είναι συνυφασμένη με τον κίνδυνο, ο οποίος μπορεί να οριστεί ως η αβεβαιότητα που αισθανόμαστε σχετικά με την επέλευση ενός ζημιογόνου γεγονότος. Για την αντιμετώπιση των κινδύνων επινοήθηκαν πέντε τρόποι:

- 1) η αποφυγή του κινδύνου
- 2) η κράτησή του
- 3) η μεταφορά του
- 4) η πρόληψη ζημιών – ελαχιστοποίηση απωλειών και
- 4) η ασφάλιση (Νεκτάριος, 2003).

Στην παρούσα εργασία το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στην Ασφάλιση, η οποία ως ιδέα και αναγκαιότητα, προέκυψε ταυτόχρονα με τη δημιουργία των ανθρώπινων κοινωνιών. Χαρακτηριστικά, ο Βιολάκης και άλλοι (2012) αναφέρουν τον εντοπισμό στοιχείων ασφαλιστικής δραστηριότητας στην αρχαία Αίγυπτο, στους κώδικες του Χαμουραμί στη Μεσοποταμία, καθώς και την ανάπτυξη των θαλάσσιων ασφαλίσεων κατά την άνθιση της Αθηναϊκής Δημοκρατίας.

Ανάλογα με το φορέα που παρέχει την κάλυψη έναντι κάποιου κινδύνου, η ασφάλιση διακρίνεται σε Κοινωνική (Κρατική) και Ιδιωτική. Στην πρώτη ο φορέας είναι το κράτος, ενώ στη δεύτερη οι ασφαλιστικές εταιρείες. Η ιδιωτική ασφάλιση με τη σειρά της χωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- 1) Τις Ασφαλίσεις Ζημιών που κυρίως περιλαμβάνουν την προστασία της περιουσίας και την κάλυψη της αστικής ευθύνης που απορρέει από αμέλεια, λανθασμένες πράξεις, ή παραλείψεις και
- 2) Τις Ασφαλίσεις Ζωής και Υγείας (ή Ασφαλίσεις Προσώπων) που αφορούν τα άτομα και συνοπτικά περιλαμβάνουν τις περιπτώσεις πρόωρου θανάτου, ανικανότητας για εργασία, τραυματισμού, ασθένειας, και μακροζωίας.

1.2 Τα οφέλη του θεσμού της ασφάλισης

Ο θεσμός της ασφάλισης αποτελεί μία από τις μεγαλύτερες κατακτήσεις των σύγχρονων κοινωνιών. Η ασφαλιστική βιομηχανία στις μέρες μας είναι ένας τεράστιος, εξειδικευμένος μηχανισμός που ασχολείται με τους περισσότερους κινδύνους. Η ύπαρξή της δε μηδενίζει, ούτε οχυρώνει από μόνη της τον κίνδυνο. Αν όμως χρησιμοποιηθεί σωστά, μπορεί να αμβλύνει σε μεγάλο βαθμό τις οικονομικές επιπτώσεις που ενδέχεται να δημιουργήσει η επέλευση κάποιου κινδύνου. Εφόσον δημιουργηθούν οι κατάλληλες προϋποθέσεις, η ασφάλιση μπορεί να αποτελέσει σημαντικό πυλώνα στήριξης της οικονομικής ανάπτυξης. Κάθε υγιής και σθεναρή οικονομία συνήθως υποστηρίζεται από μία καλά οργανωμένη ασφαλιστική αγορά. Προς επίρρωση αυτών, ο Χριστοφίδης (1996) αναφέρει ότι: «η ανάπτυξη της Βρετανίας σε μεγάλο εμπορικό έθνος και το γεγονός ότι προσέφερε εξαιρετικά καλές ασφαλίσεις πυρός στην ίδια περίοδο, δεν είναι σύμπτωση».

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται φανερό ότι, πέρα από τις άμεσες ασφαλιστικές αποζημιώσεις και παροχές, τα οφέλη που αποκομίζει η κοινωνία από το θεσμό της ασφάλισης, είναι πολλαπλά:

- 1) Μείωση της ανάγκης των ατόμων και επιχειρήσεων να δημιουργούν χρηματικά αποθέματα για να αντιμετωπίσουν μελλοντικά ζημιόγωνα ενδεχόμενα, οπότε τα ποσά αυτά είναι διαθέσιμα για άλλες πιο παραγωγικές χρήσεις.
- 2) Οι ασφαλιστικές εταιρείες προωθούν προγράμματα πρόληψης ζημιών (λόγου χάρη οδική ασφάλεια και μείωση τροχαίων ατυχημάτων), ώστε να προληφθούν τα δύο κύρια χαρακτηριστικά του κινδύνου: η συχνότητα και η δριμύτητά του. Έτσι ωφελείται η κοινωνία καθώς μειώνεται το πλήθος και η έκταση των ζημιών, ενώ παράλληλα επέρχεται μείωση στο κόστος της ασφάλισης.
- 3) Η ασφάλιση διευκολύνει το πιστωτικό σύστημα, καθώς οι περισσότερες δανειοδοτήσεις πραγματοποιούνται εφόσον υπάρχει επαρκής ασφαλιστική κάλυψη.

4) Οι ασφαλιστικές εταιρείες (ιδιαίτερα αυτές του κλάδου ζωής) είναι πηγή επενδυτικών κεφαλαίων αποτελώντας κορυφαίο θεσμικό επενδυτή σε μια σύγχρονη οικονομία, με αποτέλεσμα η αυξημένη προσφορά κεφαλαίων να μειώνει τα επιτόκια κι έτσι να δημιουργείται κίνητρο για αύξηση των επενδύσεων και οικονομική ανάπτυξη.

5) Μειώνεται η αβεβαιότητα των ατόμων και επιχειρήσεων και επομένως ενισχύεται η κοινωνική συνοχή και σταθερότητα. Για παράδειγμα μία οικογένεια δε χρειάζεται να υποφέρει οικονομικά, εάν ο αρχηγός της τραυματιστεί σοβαρά και δεν μπορεί να εργαστεί, ενώ μία επιχείρηση δεν θα αναγκασθεί να πτωχεύσει, έπειτα από μία εκτεταμένη πυρκαγιά στις εγκαταστάσεις της.

6) Τέλος, η ασφαλιστική βιομηχανία προσφέρει θέσεις εργασίας και με τον τρόπο αυτό συμβάλλει στην αύξηση της απασχόλησης.

Για τους παραπάνω λόγους, η παγκόσμια ασφαλιστική αγορά παρουσίασε ραγδαία ανάπτυξη, κυρίως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, πετυχαίνοντας μέσο ετήσιο ρυθμό ανόδου παραγωγής ασφαλιστρών, τουλάχιστον κατά μία ποσοστιαία μονάδα μεγαλύτερο, από τον αντίστοιχο του παγκόσμιου εθνικού εισοδήματος (Νεκτάριος, 2003).

1.3 Ο μηχανισμός της ασφάλισης

Η ασφάλιση μπορεί να οριστεί ως ο μηχανισμός μεταβίβασης του κινδύνου που αντιμετωπίζει ένα πρόσωπο σε μία ασφαλιστική εταιρεία (εναλλακτικά ασφαλιστής), μέσω ενός κοινού ταμείου στο οποίο ο κάθε ασφαλισμένος εισφέρει ένα δίκαιο και λογικό ποσό, που καλείται ασφαλιστρο (Χριστοφίδης 1996).

Ο ασφαλιστής χρησιμοποιώντας τα χρήματα των πολλών, μπορεί να αποζημιώσει τους λίγους άτυχους στους οποίους θα επέλθει ο κίνδυνος. Έτσι μπορεί κανείς να μειώσει την αβεβαιότητά του για μία δυνητικά μεγάλη ζημιά στο μέλλον, καταβάλλοντας ένα γνωστό, αρκετά μικρότερο ποσό στο παρόν – το ασφαλιστρο. Το ασφαλιστρο για κάθε έναν που επιθυμεί να ασφαλιστεί, υπολογίζεται ως συνάρτηση του κινδύνου που μεταβιβάζει στο ταμείο. Για παράδειγμα μία κατοικία παραπλεύρως ενός πρατηρίου καυσίμων, κινδυνεύει να υποστεί ζημιές από πυρκαγιά, περισσότερο από κάποια άλλη που βρίσκεται δύο οικοδομικά τετράγωνα πιο πέρα, οπότε το ασφαλιστρο έναντι του κινδύνου πυρκαγιάς, θα πρέπει να είναι υψηλότερο για την πρώτη.

Όμως, κατά το Νεκτάριο (2003 και 2005), τα πράγματα δεν είναι τόσο απλά, διότι για παράδειγμα ένα ασφαλιστήριο περιουσίας είναι συμβόλαιο όχι σίγουρων αλλά πιθανών,

μελλοντικών ζημιών, κάτι που δυσχεραίνει την τιμολόγησή του. Ο εκτιμητής κινδύνου (underwriter) μίας ασφαλιστικής εταιρείας, είναι υποχρεωμένος να τιμολογήσει το προϊόν του εκ των προτέρων, χωρίς δηλαδή να γνωρίζει επακριβώς ποιο είναι το κόστος παραγωγής του. Στηριζόμενος σε ιστορικά δεδομένα, όπως για παράδειγμα το ποσοστό κατοικιών που υπέστησαν ζημιές από πυρκαγιά κατά το παρελθόν και το μέσο ύψος ανά ζημιά, ή στην ασφάλιση υγείας, τα έξοδα που κατέβαλλε η ασφαλιστική εταιρεία για την περίθαλψη του ασφαλισμένου πληθυσμού της (όπως αμοιβές ιατρών, δαπάνες για φάρμακα και έξοδα νοσηλείας), εκτιμά τις ζημιές που αναμένει να συμβούν το επόμενο έτος. Με αυτά τα δεδομένα υπολογίζει το ασφάλιστρο που θα χρεώσει το επόμενο έτος, με τρόπο ώστε να καλύψει όλες τις ζημιές, τα έξοδα της εταιρείας και να έχει ένα λογικό κέρδος. Είναι πιθανό όμως οι πραγματικές ζημιές να είναι τελικά περισσότερες από τις αναμενόμενες. Για το λόγο αυτό οι ασφαλιστικές εταιρείες ορίζουν συνήθως ένα επασφάλιστρο για να καλύψουν αυτές τις αποκλίσεις. Σε περίπτωση που κάποιο έτος οι ζημιές υπερβαίνουν σημαντικά τις προβλέψεις, τότε κατ' ανάγκη το ασφάλιστρο του επόμενου έτους αναπροσαρμόζεται ανάλογα.

Το πρόβλημα του υπολογισμού των αναμενόμενων ζημιών που αντιμετωπίζουν οι εκτιμητές κινδύνου των ασφαλιστικών εταιρειών, αμβλύνεται χάρη στο νόμο των μεγάλων αριθμών που βρίσκει εφαρμογή στον τομέα της ασφάλισης. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, όσο περισσότερα άτομα ασφαλιζονται από μία εταιρεία για ένα συγκεκριμένο κίνδυνο, τόσο μικρότερη θα είναι η απόκλιση των πραγματικών από τις αναμενόμενες ζημιές. Ο νόμος των μεγάλων αριθμών δεν υπονοεί ότι οι ασφαλιστές μπορούν να γνωρίζουν εκ των προτέρων, για παράδειγμα, τον αριθμό των κατοικιών που θα υποστούν πυρκαγιά σε ένα έτος. Απλώς, όσο αυξάνει το πλήθος των ασφαλισμένων σπιτιών, τόσο ασφαλέστερη γίνεται η πρόβλεψη του αριθμού των κατοικιών που τελικά θα ζημιωθούν από πυρκαγιά. Ως εκ τούτου, οι εκτιμητές κινδύνου θα είναι σε θέση να καθορίσουν με επιτυχία το ασφάλιστρο.

Ένας σημαντικός παράγοντας που υπεισέρχεται στους όρους τιμολόγησης κάθε είδους ασφάλισης είναι ο ηθικός κίνδυνος (moral hazard). Όταν κάποιος αγοράζει ασφαλιστική κάλυψη είναι πιθανό να λαμβάνει λιγότερα, ή καθόλου προστατευτικά μέτρα για να περιορίσει την πιθανότητα ζημιάς. Για παράδειγμα εάν κάποιος έχει ασφαλισμένο το αυτοκίνητό του για ίδιες ζημιές, είναι πιθανό να οδηγεί γρηγορότερα κι έτσι να είναι εκτεθειμένος σε υψηλότερο κίνδυνο, από ότι εάν δεν είχε αυτή την κάλυψη. Ακραία μορφή ηθικού κινδύνου είναι η ασφαλιστική απάτη (insurance fraud), δηλαδή η εσκεμμένη και δόλια

πρόκληση ζημιάς στην ασφαλισμένη περιουσία, με σκοπό την είσπραξη αποζημίωσης από την ασφαλιστική εταιρεία (Νεκτάριος, 2010).

Οι ασφαλιστές για να μειώσουν τον ηθικό κίνδυνο περιορίζουν την κάλυψη με τη βοήθεια των απαλλαγών, οπότε ένα μικρό μέρος του κινδύνου μεταφέρεται στον ασφαλισμένο. Στο προηγούμενο παράδειγμα, όλες οι ασφαλιστικές εταιρείες προσφέρουν την κάλυψη των ίδιων ζημιών στα αυτοκίνητα, με απαλλαγή λόγου χάρη 300 € για κάθε ζημιά. Αυτό σημαίνει ότι τα πρώτα 300 € κάθε ζημιάς επιβαρύνουν τον ασφαλισμένο και η εταιρεία αναλαμβάνει από εκεί και μετά. Συνεπώς ο ασφαλισμένος, μέσω της απαλλαγής, έχει κίνητρο να οδηγή πιο συνετά. Άλλο μέτρο μείωσης του ηθικού κινδύνου είναι η τιμολόγηση με βάση το ιστορικό ζημιών, οπότε ο ασφαλισμένος γνωρίζοντας ότι τα μελλοντικά του ασφάλιστρα είναι συνάρτηση της συμπεριφοράς του είναι πιθανότερο να λάβει μέτρα προφύλαξης. Σε κάθε περίπτωση οι ασφαλιστές συμβουλεύουν τους ασφαλισμένους τους να συμπεριφέρονται ως «συνετοί ανασφάλιστοι», διότι η λήψη προληπτικών μέτρων για τον περιορισμό των ζημιών είναι επωφελής και για τα δύο μέρη.

Από την πλευρά του ο πολίτης αντιμετωπίζει επίσης ένα σοβαρό προβληματισμό: καταβάλλει ένα ποσό στον ασφαλιστή σήμερα και αναμένει να λάβει μία παροχή στο μέλλον, με συνθήκες που καθορίζονται από μία σύμβαση – το ασφαλιστήριο συμβόλαιο. Ο προβληματισμός έγκειται στο ότι ο καταναλωτής δεν μπορεί να είναι βέβαιος αν η ασφαλιστική εταιρεία θα είναι συνεπής στις υποχρεώσεις της και θα τον αποζημιώσει όταν επέλθει ο ασφαλιζόμενος κίνδυνος.

Επομένως, οι ασφαλιστικές είναι επιχειρήσεις πίστης, καθώς εισπράττουν χρήματα προκαταβολικά, δίνοντας την υπόσχεση ότι θα πληρώσουν στο μέλλον ενδεχόμενες ζημιές στην περιουσία, ποσά για την αποκατάσταση της υγείας ή την κάλυψη της αστικής ευθύνης των ασφαλισμένων, ή και συντάξεις σε όσους εμπιστεύονται σε αυτές τις αποταμιεύσεις τους. Επίσης, εφόσον κάθε ασφαλιστικό προϊόν είναι ουσιαστικά μία νομική σύμβαση, με εξειδικευμένους όρους, ο μέσος καταναλωτής δεν έχει επαρκείς γνώσεις για να το κατανοήσει πλήρως. Γίνεται φανερό λοιπόν, ότι για να προστατευθούν τα συμφέροντα των ασφαλισμένων και δικαιούχων αποζημίωσης και να λειτουργεί ομαλά η οικονομία, είναι επιτακτική η ανάγκη ύπαρξης ενός ισχυρού πλέγματος εποπτείας της ασφαλιστικής αγοράς.

1.4 Η εποπτεία της ασφαλιστικής δραστηριότητας

Στην Ελλάδα την εποπτεία του ασφαλιστικού κλάδου έχει αναλάβει η Τράπεζα της Ελλάδος με τη σύσταση της Διεύθυνσης Εποπτείας Ιδιωτικής Ασφάλισης (ΔΕΙΑ), βάσει του Νόμου

3867/2010¹. Η ΔΕΙΑ αξιολογεί την οικονομική κατάσταση, τα συστήματα ελέγχου και διαχείρισης κινδύνων, και τις προοπτικές βιωσιμότητας των επιχειρήσεων του κλάδου². Κύριο μέλημά της είναι η διατήρηση και ενίσχυση της οικονομικής δύναμης των ασφαλιστικών εταιρειών, διότι αν μία εταιρεία αποδειχθεί αφερέγγυα και αδυνατεί να πληρώσει αποζημιώσεις, ανατρέπεται όλη η βάση της ασφάλισης σε βάρος του ασφαλισμένου, ο οποίος θα αισθανθεί μεγάλη οικονομική ανασφάλεια και δυστυχία (παράδειγμα αποτελεί η προ πέντε ετών χρεοκοπία δύο ελληνικών ασφαλιστικών εταιρειών του κλάδου Ζωής, με πολλούς ζημιωθέντες). Για το λόγο αυτό, η ΔΕΙΑ λαμβάνει πρόνοιες για την προστασία των καταναλωτών, ελέγχοντας την ύπαρξη αντιδεδοντολογικών πρακτικών, όπως επί παραδείγματι τα ανεπαρκή ασφάλιστρα, η παραπλανητική διαφήμιση, η διακριτική μεταχείριση ασφαλισμένων και η πιθανή παρουσία κακόπιστων ασφαλιστών που διαθέτουν πολύ περιοριστικά ασφαλιστήρια. Τέλος, διαθέτει τμήμα παραπόνων, στο οποίο μπορεί κάποιος ασφαλισμένος να υποβάλλει εγγράφως το παράπονό του και στη συνέχεια η ΔΕΙΑ να παρέμβει μεσολαβητικά ανάμεσα σε αυτόν και την ασφαλιστική εταιρεία (Βιολάκης και άλλοι, 2012).

Με τον ίδιο Νόμο (3867/2010) ιδρύθηκε το Εγγυητικό Κεφάλαιο Ζωής (EKZ), ένα νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου με στόχο την προστασία ασφαλισμένων του κλάδου ζωής, σε περίπτωση πτώχευσης ή ανάκλησης της άδειας λειτουργίας της ασφαλιστικής τους εταιρείας. Όταν μια εταιρεία του κλάδου ζωής τελεί υπό εκκαθάριση, το EKZ επιχειρεί να μεταβιβάσει το χαρτοφυλάκιό της σε άλλη ή άλλες ασφαλιστικές επιχειρήσεις. Αν αυτό δεν επιτευχθεί, ξεκινάει η ασφαλιστική εκκαθάριση και όσες απαιτήσεις ασφαλισμένων δεν ικανοποιηθούν από τη ρευστοποίηση των περιουσιακών της στοιχείων, ικανοποιούνται κατά 70% από το EKZ. Οι πόροι του EKZ συγκεντρώνονται αποκλειστικά από τακτική εισφορά 1,5% επί της συνολικής ετήσιας παραγωγής ακαθάριστων εγγεγραμμένων ασφαλιστρών του κλάδου ζωής. Η εισφορά μοιράζεται ισόποσα στις ασφαλιστικές εταιρείες και στους ασφαλισμένους².

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η εποπτεία ασκείται από την Ευρωπαϊκή Αρχή Ασφάλισης και Επαγγελματικών Συντάξεων (European Insurance and Occupational Pensions Authority) (Βιολάκης και άλλοι, 2012). Το νέο πλαίσιο εποπτείας ονομάζεται Solvency II (Φερεγγυότητα II) και πρόκειται να τεθεί σε πλήρη εφαρμογή με την έναρξη του 2016. Το Solvency II έχει περάσει από διάφορα στάδια και βελτιώσεις σε σχέση με το αρχικό πλάνο και πρόκειται να φέρει στο επίκεντρο την προστασία του καταναλωτή, εξασφαλίζοντας την

---

¹ Ν.3867/ΦΕΚ 128 Α'03-08-2010

² Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.bankofgreece.gr/>

εύρυθμη λειτουργία της ασφαλιστικής αγοράς προς όφελος όλων των εμπλεκομένων³. Είναι δομημένο σε τρεις πυλώνες όπως η Βασιλεία II, δηλ. το κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία των τραπεζών και των επιχειρήσεων παροχής επενδυτικών υπηρεσιών. Ασφαλώς υπάρχουν διαφορές, προερχόμενες από την ιδιομορφία των ασφαλιστικών επιχειρήσεων όπως εξηγήθηκε παραπάνω, σε σχέση με τους λοιπούς χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς, ωστόσο δημιουργείται μία σαφής τάση σύγκλισης των επιμέρους εποπτικών κανόνων.

1.5 Η ελληνική ασφαλιστική αγορά σήμερα

Στην Ελλάδα το 2012 δραστηριοποιήθηκαν συνολικά 69 ασφαλιστικές εταιρείες: 45 στον κλάδο ζημιών, 13 στον κλάδο ζωής και 11 μικτές. Όπως ολόκληρη η ελληνική οικονομία, έτσι και ο κλάδος της ιδιωτικής ασφάλισης διανύει μία παρατεταμένη περίοδο ύφεσης και πτώσης των εργασιών που ξεκίνησε το 2009 και συνεχίζεται έως σήμερα. Το συμπέρασμα αυτό εξάγεται εύκολα από τον Πίνακα 1 που παρουσιάζει την εξέλιξη των συνολικών εγγεγραμμένων ασφαλιστρών (ασφαλίσεις ζημιών και ζωής) από το 2000 έως το 2012.

Πίνακας 1: Συνολικά εγγεγραμμένα ασφάλιστρα για το διάστημα 2000 – 2012.*

Έτος	Εγγεγραμμένα Ασφάλιστρα (σε εκατ. €)	Ετήσια Αύξηση %
2000	2.764,4	
2001	2.855,6	3,30
2002	3.159,3	10,64
2003	3.550,7	12,39
2004	3.970,2	11,81
2005	4.296,3	8,21
2006	4.730,2	10,10
2007	5.122,2	8,29
2008	5.212,5	1,76
2009	5.448,1	4,52
2010	5.332,3	-2,12
2011	4.987,3	-6,47
2012	4.410,0	-11,57

*Πηγή: Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδας (<http://www.eaee.gr/>)

Μάλιστα, σύμφωνα με εκτιμήσεις στελεχών της ασφαλιστικής αγοράς το 2013 η συνολική παραγωγή ασφαλιστρών θα διαμορφωθεί περίπου στα 4 δις ευρώ, σημειώνοντας μείωση 9,3% σε σχέση με το 2012. Παρά τις αντίξοες συνθήκες που επικρατούν σε όλη την οικονομία, ο θεσμός της ασφάλισης από την έναρξη της κρίσης έως και το 2012, επιστρέφει στο κοινωνικό σύνολο με τη μορφή πάσης φύσης αποζημιώσεων, περίπου 3 δις ευρώ κάθε

³ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.eaee.gr/>

χρόνο. Το 2013 προσέφερε ½ δις ευρώ φόρους στο ελληνικό κράτος, ενώ απασχολεί συνολικά 8.000 άτομα και 20.000 συνεργαζόμενους ασφαλιστικούς διαμεσολαβητές (Σαρρηγεωργίου, 2013).

Δύο σημαντικά μεγέθη που δείχνουν τη βαρύτητα της ασφάλισης σε μια χώρα και επιτρέπουν τις διασυνοριακές συγκρίσεις των εθνικών ασφαλιστικών αγορών, είναι η ασφαλιστική πυκνότητα και η ασφαλιστική διείσδυση. Ο πρώτος όρος δείχνει τα ετήσια κατά κεφαλήν ασφάλιστρα σε μια χώρα και ο δεύτερος εκφράζει τα συνολικά ασφάλιστρα ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος ετησίως (Νεκτάριος, 2005). Στην Ελλάδα το 2011 η ασφαλιστική πυκνότητα ήταν 432 € και η ασφαλιστική διείσδυση 2,3%, ενώ για το ίδιο έτος ο μέσος όρος τριάντα δύο ευρωπαϊκών χωρών (αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων) ήταν 1.816 € και 7,6% αντίστοιχα (Ρουχωτάς, 2013). Παρατηρούμε ότι στη χώρα μας η κατανάλωση ασφάλισης υπολείπεται κατά πολύ σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο, κάτι που φανερώνει τη σχετικά χαμηλή ασφαλιστική συνείδηση του ελληνικού πληθυσμού, αλλά ταυτόχρονα δείχνει τα μεγάλα περιθώρια ανάπτυξης του κλάδου.

Η έλλειψη ασφαλιστικής συνείδησης οφείλεται καταρχήν στο ότι οι Έλληνες είναι σχετικά ρισκοκίνδυνοι, δεδομένου ότι όταν επιχειρούν κάτι, συνήθως δε λαμβάνουν υπόψη τους πιθανούς κινδύνους. Χαρακτηριστική είναι η φράση: «σε εμένα θα συμβεί;». Επίσης, επικρατεί η νοοτροπία ότι για κάθε ζημιογόνο ενδεχόμενο, όπως μία πλημμύρα ή ένας σεισμός, θα παρέχει χρηματική βοήθεια το κράτος. Αυτή η υπερβολική εξάρτηση από την κρατική αρωγή, που ειδικά στις μέρες μας είναι αβέβαιη, οδηγεί τους πολίτες να μην προνοούν σε ατομικό ή οικογενειακό επίπεδο. Από την πλευρά του ασφαλιστικού κλάδου το ανεπαρκές επίπεδο ορισμένων ασφαλιστών, ενώ οι σχετικά πρόσφατες περιπτώσεις ασφαλιστικών εταιρειών στους κλάδους ζωής και οχημάτων που χρεοκόπησαν, πλήττουν την αξιοπιστία και φερεγγυότητα της αγοράς, με αποτέλεσμα οι υποψήφιοι πελάτες να μη δείχνουν εμπιστοσύνη στο θεσμό της ασφάλισης. Ακόμη, οι δυσνόητοι και κάποιες φορές καταχρηστικοί όροι των ασφαλιστηρίων προσδίδουν αρνητική δημοσιότητα, ενώ η πλημμυρική επικοινωνία της αξίας του θεσμού από τους ανθρώπους της πρώτης γραμμής, οδηγούν σε χαμηλό επίπεδο αποδοχής της ασφαλιστικής ιδέας (Βαγιακάκος, 2009)⁴.

Τα επόμενα χρόνια η συρρίκνωση του κοινωνικού κράτους, για λόγους που θα αναλυθούν στα παρακάτω κεφάλαια, αναμένεται ότι θα επιτρέψει στις ασφαλιστικές εταιρείες να αναλάβουν ενεργό ρόλο στο συνταξιοδοτικό ζήτημα. Αν αυτό συμβεί η ασφαλιστική αγορά της Ελλάδας θα αναπτυχθεί σημαντικά πλησιάζοντας τον ευρωπαϊκό μέσο όρο ασφαλιστικής

---

⁴ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.insuranceworld.gr/>

διείσδυσης. Ωστόσο, καθώς επίκειται η εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου Solvency II και οι κεφαλαιακές απαιτήσεις θα αυξηθούν, απαιτείται κοπιώδης προσπάθεια από όλους τους εργαζόμενους στον κλάδο. Κακές πρακτικές του παρελθόντος θα πρέπει να εξαλειφθούν, η εξυγίανση του κλάδου θα πρέπει να συνεχισθεί, ενώ η προσέγγιση του πελάτη να γίνεται από καταρτισμένους και αξιόπιστους επαγγελματίες με διαφανή λόγο και προϊόντα προσαρμοσμένα στις ανάγκες του κοινωνικού συνόλου και στην περιορισμένη οικονομική πραγματικότητα (Σαρηγεωργίου, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΜΑΚΡΟΖΩΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ

2.1 Η ασφάλιση μακροζωίας

Ο Κλάδος Ζωής περιλαμβάνει μεγάλο πλήθος ασφαλιστικών προϊόντων. Ένα από αυτά είναι η ασφάλιση μακροζωίας, ή αλλιώς επιβίωσης, ή γήρατος που μετουσιώνεται στα συνταξιοδοτικά – αποταμιευτικά προγράμματα και αποτελεί το προς έρευνα αντικείμενο της παρούσας εργασίας. Συνοπτικά ένα τέτοιο προϊόν λειτουργεί ως εξής: ο ασφαλισμένος καταβάλλει είτε εφάπαξ ένα ποσό, είτε σε τακτική βάση μικρότερα ποσά. Τα ποσά αυτά, αφού αφαιρεθούν τα έξοδα, το κέρδος του ασφαλιστή και αποδοθούν οι όποιοι φόροι, επενδύονται και κατά τη λήξη του συμβολαίου, η ασφαλιστική εταιρεία επιστρέφει το κεφάλαιο που έχει συσσωρευτεί προσαυξημένο κατά την απόδοση των επενδύσεων, είτε εφάπαξ, είτε μηνιαία με τη μορφή σύνταξης. Η ασφάλιση λήγει όταν ο ασφαλισμένος φθάσει στην προεπιλεγμένη ηλικία που συνήθως είναι τα 55, 60, 65 ή και 70 έτη. Το συμβόλαιο προσφέρει στον ασφαλισμένο τη δυνατότητα να το εξαγοράσει πριν από τη λήξη του. Όμως, μια τέτοια επιλογή τα πρώτα χρόνια του συμβολαίου δεν είναι συμφέρουσα, διότι οι ασφαλιστές επιβάλλουν χρεώσεις εξαγοράς.

Στην ελληνική ασφαλιστική αγορά, σχεδόν πάντα η ασφάλιση επιβίωσης προσφέρεται ως μικτή ασφάλιση, συνοδευόμενη από ασφάλιση ζωής. Στην περίπτωση αυτή, εάν κατά τη διάρκεια ισχύος του συμβολαίου ο ασφαλισμένος αποβιώσει, οι δικαιούχοι που αυτός ορίζει θα λάβουν είτε το συμφωνημένο κεφάλαιο που αναγράφεται ρητά στο ασφαλιστήριο, είτε τα καθαρά ασφάλιστρα που έχουν καταβληθεί μέχρι τότε, προσαυξημένα κατά την απόδοση από την επένδυσή τους. Πρόκειται για ένα προϊόν που αφενός προστατεύει τα εξαρτώμενα μέλη από τον κίνδυνο πρόωρου θανάτου του ασφαλισμένου και αφετέρου παρέχει εισόδημα στον τελευταίο όταν θα σταματήσει να εργάζεται.

Ο υπολογισμός του ορθού ασφάλιστρου για κάθε ασφαλισμένο, είναι μία πολυπαραγοντική διαδικασία που γίνεται από εξειδικευμένο προσωπικό το οποίο διαθέτει αναλογιστικές γνώσεις. Σε γενικές γραμμές πάντως, το ασφάλιστρο υπολογίζεται ως το άθροισμα της παρούσας αξίας των αναμενόμενων παροχών κατά τη λήξη του συμβολαίου, των εξόδων, κερδών και φόρων, λαμβάνοντας υπόψη και τον ανταγωνισμό. Συνήθως η διάρκεια των αποταμιευτικών προγραμμάτων κυμαίνεται από 20 έως 35 χρόνια, ανάλογα πόσο νέος θα

ασφαλιστεί κανείς και σε ποια ηλικία επιθυμεί να ρευστοποιήσει το κεφάλαιο που συσσωρεύτηκε (Νεκτάριος, 2005). Άρα γίνεται φανερό, ότι ο μέσος όρος του χρόνου που παρεμβάλλεται μεταξύ της είσπραξης ασφαλιστρών και της πληρωμής των παροχών είναι αρκετά μεγάλος, εφόσον ο ασφαλισμένος επιβιώσει μέχρι τη λήξη του προγράμματος. Συνεπώς, οι αποδόσεις των επενδύσεων που επιλέγει η κάθε ασφαλιστική εταιρεία παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην τιμολόγηση των συνταξιοδοτικών της προγραμμάτων.

Τα περισσότερα ασφαλιστήρια αυτού του τύπου παρέχουν μία εγγυημένη απόδοση καθ' όλη τη διάρκειά τους. Αν η απόδοση των επενδύσεων που θα επιλέξει ο εκάστοτε ασφαλιστής τελικά υπερβαίνει την απαιτούμενη για να καλυφθούν οι υποχρεώσεις του, προκύπτει η λεγόμενη υπεραπόδοση του μαθηματικού αποθέματος. Στην περίπτωση αυτή οι ασφαλισμένοι έχουν δικαίωμα συμμετοχής σε αυτή την υπεραπόδοση (Βιολάκης και άλλοι, 2012). Επίσης πολλές εταιρείες προσφέρουν στους ασφαλισμένους τη δυνατότητα να επιλέξουν εκείνοι το επενδυτικό σχήμα που επιθυμούν, ανάλογα με τη στάση του καθενός έναντι του επενδυτικού κινδύνου.

Στα χρόνια μέχρι πριν από την οικονομική ύφεση, που υπήρχε έντονος ανταγωνισμός με τις εμπορικές τράπεζες, τα αμοιβαία κεφάλαια, τις χρηματιστηριακές επιχειρήσεις κλπ. που επίσης διεκδικούσαν τις αποταμιεύσεις του κοινού, οι ασφαλιστικές εταιρείες δημιούργησαν ευέλικτα προϊόντα, μεγαλύτερης διαφάνειας, υψηλότερης απόδοσης, αλλά και μεγαλύτερου επενδυτικού κινδύνου. Ενδεικτικά αναφέρονται τα universal life και unit linked και τα προγράμματα κυμαινόμενης ασφάλισης, που γνώρισαν σημαντική ανάπτυξη και στην Ελλάδα.

Στις ασφαλιστικές αγορές των Η.Π.Α. και της Ευρώπης τα αποταμιευτικά προγράμματα αυτού του είδους εμφανίζονται με το όνομα ετήσιες πρόσοδοι (annuities) και είναι εξαιρετικά δημοφιλή ως μέσα προσωπικής αποταμίευσης. Σύμφωνα με το Νεκτάριο (2005): «αυτή η προτίμηση αντανάκλα τη συνεχιζόμενη γήρανση των πληθυσμών, την έλλειψη εμπιστοσύνης στα κυβερνητικά προγράμματα και μία επιθυμία των ατόμων να αυξήσουν τις αποταμιεύσεις μέσω ενός φορολογικού κινήτρου με σκοπό να καλύψουν τις οικονομικές τους ανάγκες για την περίοδο της συνταξιοδότησης».

Η μικτή ασφάλιση μπορεί να αποτελέσει ιδανικό μηχανισμό συσσώρευσης κεφαλαίων. Σε σχέση με την ατομική αποταμίευση, που απαιτεί χρόνο, χρήματα και κυρίως πειθαρχία, παρέχει την εξασφάλιση ότι το κεφάλαιο θα διατηρηθεί και θα συσσωρευτεί, ανεξάρτητα αν επέλθει κάποιο δυσάρεστο περιστατικό, όπως ένας θάνατος ή μια ανικανότητα προς εργασία. Το κράτος αναγνωρίζοντας την σημασία της, αφαιρεί από το φορολογητέο εισόδημα τα

ασφάλιστρα ζωής που καταβάλλει ο κάθε ασφαλισμένος. Σε κάθε περίπτωση το σημαντικό πλεονέκτημα της μικτής ασφάλισης, έναντι των υπολοίπων αποταμιευτικών προϊόντων, είναι η οικονομική προστασία που προσφέρει στους δικαιούχους του ασφαλισμένου.

Πέρα από τα συνταξιοδοτικά, υπάρχουν και ανάλογης λειτουργίας προγράμματα αποκατάστασης τέκνων, στα οποία ασφαλισμένος για τον κίνδυνο θανάτου ή και μόνιμης ολικής αναπηρίας είναι ο γονέας, μέχρι την ηλικία σπουδών του παιδιού του. Έτσι το παιδί εξασφαλίζει τους απαραίτητους οικονομικούς πόρους για τις σπουδές ή την επαγγελματική του σταδιοδρομία είτε ο γονέας ζήσει, είτε όχι. (Νεκτάριος 2003).

2.2 Το συνταξιοδοτικό ζήτημα διεθνώς και στην Ελλάδα

Το συνταξιοδοτικό ζήτημα απασχολούσε ανέκαθεν, τόσο τις κυβερνήσεις όσο και τους πολίτες όλων των κρατών. Ωστόσο, την τελευταία εικοσαετία έχουν ενταθεί οι προβληματισμοί που διατυπώνονται, όχι άδικα. Το ερώτημα που έχει τεθεί σε διεθνές επίπεδο, είναι εάν τα κρατικά ταμεία ασφάλισης θα μπορέσουν να ανταποκριθούν τόσο στις τρέχουσες υποχρεώσεις τους έναντι των σημερινών συνταξιούχων, αλλά και κυρίως να εγγυηθούν ότι θα είναι ικανά στο μέλλον να καλύψουν επαρκώς τους σημερινούς εργαζόμενους και αυριανούς συνταξιούχους⁵.

2.2.1 Η κατάσταση διεθνώς

Σκιαγραφώντας τις παραμέτρους του ζητήματος διαπιστώνει κανείς και τις αιτίες που δημιούργησαν και επιτείνουν το πρόβλημα. Δημογραφικά χαρακτηριστικά, όπως η υπογεννητικότητα σε συνδυασμό με τη μείωση της θνησιμότητας και την επακόλουθη αύξηση του μέσου όρου ζωής, συνεπάγονται γήρανση του πληθυσμού. Στις Η.Π.Α. για παράδειγμα, το 2005 ένας στους οκτώ ήταν 65 ετών ή μεγαλύτερος, ενώ το 2030 η αναλογία προβλέπεται ότι θα είναι ένας στους πέντε. Αντίστοιχα, στην Ελλάδα οι συνταξιούχοι από 368.000 το 2005, έφτασαν τις 442.000 το 2012, σημειώνοντας αύξηση μέσα σε επτά χρόνια περίπου 20%⁶. Σε πολλές χώρες, και στην Ελλάδα, με τη λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου συνέβη μία εκρηκτική αύξηση των γεννήσεων. Το φαινόμενο διήρκεσε για 20 περίπου χρόνια, από το 1946 έως το 1964 και η περίοδος αυτή ονομάστηκε χαρακτηριστικά «γενιά των μπέμπηδων» (baby boomers). Η «γενιά των μπέμπηδων» ξεκίνησε να συνταξιοδοτείται

---

⁵ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.asfaleianet.gr/>

⁶ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.paraskhnio.gr/>

από το 2010 και θα συνεχίσει μέχρι το 2030, με αποτέλεσμα τη θεαματική αύξηση των ατόμων ηλικίας 65 ετών και άνω (Νεκτάριος, 2005). Άρα λοιπόν, με την πάροδο του χρόνου αυξάνει, τόσο το σύνολο των ατόμων που πρέπει να λάβουν σύνταξη, όσο και ο μέσος όρος της περιόδου συνταξιοδότησης, αφού αυξάνει το προσδόκιμο ζωής. Από την άλλη πλευρά η μείωση των γεννήσεων ελαττώνει τον αριθμό των νεοεισερχόμενων ατόμων στην αγορά εργασίας. Τα παραπάνω δείχνουν ξεκάθαρα αφενός τις ολοένα αυξανόμενες υποχρεώσεις και αφετέρου τις διαρκώς μειούμενες εισροές που υφίστανται τα κρατικά ταμεία ασφάλισης διεθνώς.

Στις περισσότερες χώρες, όπως και στην Ελλάδα, το σύστημα διαχείρισης των εισφορών των ασφαλισμένων, είναι κατά παράδοση το αναδιανεμητικό (disbursement method ή pay as you go system), βάσει του οποίου οι εισφορές που καταβάλλουν οι σημερινοί εργαζόμενοι διανέμονται στους σημερινούς συνταξιούχους. Παρενθετικά ως σημειωθεί ότι η ιδιωτική ασφάλιση χρησιμοποιεί το κεφαλαιοποιητικό ή επενδυτικό σύστημα (funded system) κατά το οποίο τα ασφάλιστρα που πληρώνει κάθε ασφαλισμένος, αφού επενδυθούν, επιστρέφονται στον ίδιο αυξημένα κατά την απόδοση της επένδυσης.

Το κύριο χαρακτηριστικό του αναδιανεμητικού συστήματος είναι ότι προάγει την αλληλεγγύη μεταξύ των διαδοχικών γενεών. Εντούτοις, λειτουργεί αποτελεσματικά μόνο όταν οι εργαζόμενοι είναι αρκετά περισσότεροι από τους συνταξιούχους, κάτι που συνέβαινε βέβαια στο παρελθόν και ιδιαίτερα κατά την περίοδο που ακολούθησε αμέσως μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Όμως η κατάσταση αυτή τείνει να εκλείψει, συνεπεία των δημογραφικών αλλαγών που εξηγήθηκαν παραπάνω. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι η αναλογία εργαζόμενων – συνταξιούχων που απαιτεί το αναδιανεμητικό σύστημα είναι 4 προς 1, αλλά σύμφωνα με στοιχεία του Οργανισμού Ασφάλισης Ελευθέρων Επαγγελματιών, στο συγκεκριμένο κλάδο το 2009 ήταν 2,75 προς 1 και το 2013 μειώθηκε ακόμη περισσότερο, στο 2,27 προς 1⁷.

2.2.2 Η κατάσταση στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, επιπλέον των όσων αναφέρθηκαν ως τώρα, το ζήτημα έχει και άλλες διαστάσεις. Οι πιέσεις στο δημόσιο σύστημα ασφάλισης αυξάνονται από τη διαρκή ύφεση που ταλανίζει τη χώρα την τελευταία εξαετία. Τα αποθεματικά των ταμείων συρρικνώθηκαν λόγω του «κουρέματος» (haircut) των ομολόγων του Ελληνικού Δημοσίου, ενώ αυξήθηκε η

---

⁷ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.enet.gr/>

ανασφάλιστη εργασία που στερεί πόρους από τα ταμεία. Επίσης η μεγάλη αύξηση της ανεργίας και ειδικά των νέων μειώνει σοβαρά τη διάρκεια του εργασιακού βίου και άρα τις εισφορές, ενώ δεν πρέπει να περνάει απαρατήρητη η αύξηση της εισφοροδιαφυγής ως συνέπεια της κρίσης. Τα παραπάνω επιβαρύνουν ακόμη περισσότερο τα ήδη ασθμαίνοντα ταμεία.

Για να διαμορφωθεί πληρέστερη εικόνα του μεγέθους του ελληνικού συνταξιοδοτικού προβλήματος είναι απαραίτητο να προστεθούν οι παθογένειες που το έπληξαν την τελευταία τριακονταετία. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε:

- 1) Την κακή διαχείριση τμήματος των αποθεματικών, καθώς το κράτος τα χρησιμοποιούσε για την κάλυψη άλλων αναγκών κι όχι για καταβολή συντάξεων.
- 2) Τις αυξήσεις των παροχών χωρίς να έχει προηγηθεί έλεγχος της αντοχής του συστήματος, με αντάλλαγμα την ψήφο των πολιτών. Αυτό, όποτε συμβαίνει, ουσιαστικά οδηγεί σε σημαντική επιβάρυνση των μελλοντικών συνταξιούχων, καθώς υποχρεώνονται να εισφέρουν περισσότερα τώρα που εργάζονται και να λάβουν χαμηλότερες παροχές όταν θα λήξει ο εργασιακός τους βίος.
- 3) Η κατάχρηση του δικαιώματος της πρόωρης συνταξιοδότησης και η ανυπαρξία ελεγκτικών μηχανισμών στα ασφαλιστικά ταμεία.
- 4) Η συνέχιση καταβολής σύνταξης σε άτομα που είχαν αποβιώσει και η παροχή συντάξεων αναπηρίας σε άτομα που κανονικά δεν τις δικαιούνται.

Κατά καιρούς έγιναν διάφορες προσπάθειες για την αναμόρφωση του συνταξιοδοτικού συστήματος, όπως με το νόμο 2084/1992⁸ που προέβλεπε τη σταδιακή αύξηση της διάρκειας του εργασιακού βίου τα επόμενα χρόνια και τη ριζική αλλαγή του τρόπου χρηματοδότησης του συστήματος για όσους θα εισέρχονταν στην αγορά εργασίας από 01-01-1993. Στη βελτίωση της κατάστασης στόχευε και ο Νόμος 3029/2002⁹ που αφορούσε τη θεσμοθέτηση των επαγγελματικών ταμείων. Τελικά αυτές οι προσπάθειες δεν καρποφόρησαν με αποτέλεσμα να χαθεί η ευκαιρία λήψης σοβαρών μέτρων που θα ανακούφιζαν το σύστημα και μάλιστα σε εποχές σαφώς καλύτερες από τη σημερινή.

Όλες οι μέχρι πρόσφατα παρεμβάσεις δεν αντιμετώπισαν το ζήτημα συνολικά, παρά ασχολήθηκαν μόνο με το πώς μπορούν να συνεχίσουν να προσφέρουν επαρκές εισόδημα τα δημόσια ασφαλιστικά ταμεία. Ωστόσο, το μείζον ζήτημα της συνταξιοδότησης έχει να κάνει με την απάντηση στο ερώτημα πώς μπορούν να δημιουργηθούν οι προϋποθέσεις ώστε να

---

⁸ Ν.2084/ΦΕΚ 165 Α'/1992

⁹ Ν.3029/ΦΕΚ 160 Α'/11-07-2002

υπάρχει επαρκές εισόδημα στα χρόνια που ακολουθούν τη λήξη του εργασιακού βίου, δηλαδή πώς επιτυγχάνεται η συνεργασία όλων των πηγών που μπορούν να συμβάλλουν στο συνολικό συνταξιοδοτικό εισόδημα του πληθυσμού (Μωυσής, 2012)¹⁰.

2.2.3 Η θέση της ασφαλιστικής βιομηχανίας

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προτάσεις της ασφαλιστικής αγοράς για την επίλυση του συνταξιοδοτικού προβλήματος της χώρας. Το κρατικό σύστημα συντάξεων με τους νόμους 3863/2010¹¹ και 3865/2010¹² έχει διασφαλίσει τη μακροχρόνια βιωσιμότητά του. Το τίμημα ήταν η δραστική μείωση της επάρκειας των παροχών για την περίοδο μέχρι το 2060, καθώς η κύρια κρατική σύνταξη φαίνεται ότι θα διαμορφωθεί σταδιακά στο ελάχιστο εγγυημένο όριο των 360 με 370 ευρώ το μήνα, που είναι βέβαια ανεπαρκές. Το κενό για τους νεότερους που σήμερα είναι εργαζόμενοι και αργούν ακόμη να συνταξιοδοτηθούν μπορεί να καλυφθεί με την εισαγωγή ενός νέου συστήματος που θα λειτουργεί σε κεφαλαιοποιητική βάση, επικουρικά με το κρατικό, όπως συμβαίνει σε αρκετές χώρες της Δυτικής Ευρώπης και της Βόρειας Αμερικής. Η ασφαλιστική βιομηχανία κατέχει την απαραίτητη τεχνογνωσία για να διαχειριστεί με επιτυχία τέτοιου είδους κεφαλαιοποιητικά συνταξιοδοτικά σχήματα, όπως είναι τα ταμεία επαγγελματικής ασφάλισης και τα ιδιωτικά ομαδικά και ατομικά προγράμματα συντάξεων (Δασκαλόπουλος, 2013).

Αξίζει να αναφερθεί ότι σε πολλές προηγμένες οικονομίες που εφαρμόζονται τα κεφαλαιοποιητικά συνταξιοδοτικά σχήματα, τα αποθεματικά των ταμείων συντάξεων διαμορφώνονται μεταξύ 50% και 120% του ΑΕΠ. Ειδικότερα η Ιαπωνία εξυπηρετεί το δημόσιο χρέος της, που ανέρχεται στο 200% του ΑΕΠ της, αποκλειστικά από τα αποθεματικά των ασφαλιστικών ταμείων και των ασφαλιστικών εταιρειών (Νεκτάριος, 2014).

Το μεγαλύτερο πρόβλημα στη σημερινή εποχή το αντιμετωπίζουν οι σύγχρονοι συνταξιούχοι, που η σύνταξή τους έχει περιοριστεί πολύ, αλλά και όσοι είναι προς το τέλος του εργασιακού τους βίου και δεν προλαβαίνουν να μεριμνήσουν για ένα συμπληρωματικό εισόδημα. Σύμφωνα με τους ανθρώπους της ασφαλιστικής αγοράς, μία πιθανή λύση είναι τα προϊόντα αντίστροφης υποθήκης (reverse mortgages) που ήδη εφαρμόζονται στο εξωτερικό και δεν απαιτούν τη συμμετοχή του κράτους. Τα προϊόντα αυτά προϋποθέτουν την ύπαρξη ιδιόκτητης κατοικίας και συνοπτικά λειτουργούν ως εξής: ο συνταξιούχος λαμβάνει από την

---

¹⁰ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.kathimerini.gr/>

¹¹ Ν.3863/ΦΕΚ 115 Α'/15-07-2010

¹² Ν.3865/ΦΕΚ 120 Α'/21-07-2010

ασφαλιστική εταιρεία δάνειο με τη μορφή ισόβιας μηνιαίας σύνταξης, το οποίο δε χρειάζεται να αποπληρώνει για όσο διάστημα είναι εν ζωή. Όταν αποβιώσει, η ιδιόκτητη κατοικία του μεταβιβάζεται μερικά ή ολικά στην ασφαλιστική εταιρεία. Βέβαια, η τελευταία φέρει τον κίνδυνο μακροζωίας, δηλαδή τον κίνδυνο η αξία της κατοικίας να είναι μικρότερη από το τελικό ποσό που θα έχει δοθεί ως δάνειο συμπεριλαμβανομένων των τόκων, όταν αποβιώσει ο ασφαλισμένος (Νεκτάριος, 2013).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ΙΔΙΩΤΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΣΥΝΤΑΞΙΟΔΟΤΙΚΟ ΖΗΤΗΜΑ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

3.1 Ανασκόπηση διεθνούς βιβλιογραφίας

Στη διεθνή βιβλιογραφία υπάρχει πληθώρα πρόσφατων άρθρων και δοκιμίων που, αναγνωρίζοντας την καθολικότητα του συνταξιοδοτικού προβλήματος, αλλά και την ύψιστη σημασία του για την εύρυθμη λειτουργία κάθε οικονομίας και κοινωνίας, επιχειρούν να παρουσιάσουν τις μεταρρυθμιστικές προσπάθειες που αναλαμβάνουν τα διάφορα κράτη. Σημείο αναφοράς όλων των συγγραφέων είναι οι πρόσφατες δημογραφικές αλλαγές που προαναφέρθηκαν, οι οποίες θέτουν υπό αμφισβήτηση τη βιωσιμότητα των δημόσιων συστημάτων ασφάλισης.

Η επίδραση των δημογραφικών μεταβολών στην επίταση του συνταξιοδοτικού προβλήματος γίνεται φανερή αν αναλογιστεί κανείς, ότι στην εποχή μας οι περισσότερες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης για να μπορέσουν να κρατήσουν τις συντάξεις σε επαρκές επίπεδο δαπανούν ποσά υψηλότερα από το 10% του ΑΕΠ τους (Militarou, 2011). Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με στοιχεία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής η Ελλάδα το 2010 δαπάνησε το 11,6% του ΑΕΠ της για να καλύψει τις συνταξιοδοτικές της ανάγκες, ενώ το 2030 προβλέπεται ότι το ποσοστό αυτό θα φτάσει το 17,1% και το 2060 το 24,1% του ΑΕΠ¹³.

Παράλληλα, σύμφωνα με προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που περιλαμβάνονται σε εργασία της Croitorou (2012), οι δαπάνες για τη συνταξιοδότηση του πληθυσμού στην Ευρωπαϊκή Ένωση εκφρασμένες ως ποσοστό του ΑΕΠ, θα αυξηθούν από το 2010 στο 2060 κατά μέσο όρο 2,3 ποσοστιαίες μονάδες (η αντίστοιχη πρόβλεψη για την Ελλάδα είναι αύξηση κατά 12,5 ποσοστιαίες μονάδες, με μόνο το Λουξεμβούργο να έχει πρόβλεψη για μεγαλύτερη αύξηση, της τάξης των 15,3 ποσοστιαίων μονάδων).

Άρα κατά την παραπάνω ερευνήτρια, τα κράτη – μέλη στοχεύουν στον περιορισμό των συνταξιοδοτικών παροχών του κρατικού τομέα, στην αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης, στην επιβολή περιορισμών για πρόωρη συνταξιοδότηση και στην εξίσωση των ηλικιών συνταξιοδότησης ανδρών και γυναικών. Από την άλλη πλευρά, υπό το φως της δημοσιονομικής πίεσης και εξαιτίας των δημογραφικών αλλαγών, πολλές χώρες ενθαρρύνουν την υιοθέτηση των επαγγελματικών ταμείων και των ιδιωτικών αποταμιευτικών σχεδίων. Για

---

¹³ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.ec.europa.eu/>

την ώρα βέβαια, η Croitoru σημειώνει ότι ο ιδιωτικός τομέας συμμετέχει με μικρό ποσοστό, όμως γίνεται φανερό ότι τα επόμενα χρόνια η συμμετοχή του θα αυξηθεί.

Ο Castillo (2013), επιχείρησε να συσχετίσει τις προτιμήσεις των ευρωπαίων πολιτών προς διάφορες πολιτικές μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού ζητήματος, με τις αρχές κοινωνικής αλληλεγγύης που ενστερνίζεται ο καθένας, οι οποίες με τη σειρά τους εξαρτώνται από το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο του κάθε ατόμου. Το δείγμα του προέρχονταν από δεκαπέντε χώρες της Κεντροδυτικής και Νότιας Ευρώπης και κατέληξε στα παρακάτω συμπεράσματα:

- 1) Οι άνθρωποι με οικουμενικό ή συντηρητικό υπόβαθρο είναι κυρίως υπέρ της αύξησης των ασφαλιστικών εισφορών, ώστε να διατηρηθούν τα επόμενα χρόνια οι συντάξεις σε ικανοποιητικό επίπεδο.
- 2) Όσοι υιοθετούν νεοφιλελεύθερες απόψεις ή πιστεύουν ισχυρά στο θεσμό της οικογένειας, προτιμούν κυρίως την αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης.
- 3) Τέλος, όλες οι παραπάνω κατηγορίες ατόμων είναι υπέρ της ελεύθερης επιλογής μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας ασφάλισης.

Η Mladen (2012), επιχειρώντας μία ανασκόπηση των συνταξιοδοτικών συστημάτων των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, σημειώνει ότι, ενόψει της επιτακτικής ανάγκης αναμόρφωσής τους, οι περισσότερες από αυτές τις χώρες έχουν εισάγει ένα μικτό συνταξιοδοτικό σύστημα, όπως το πρότεινε η Παγκόσμια Τράπεζα και το οποίο στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: ο πρώτος πυλώνας είναι το παραδοσιακό αναδιανεμητικό σύστημα δημόσιου χαρακτήρα, ο δεύτερος αντιπροσωπεύει τα επαγγελματικά ταμεία που μπορούν να προσφέρουν μία επικουρική σύνταξη ιδιωτικής φύσης και ο τρίτος αναφέρεται στις πρόνοιες για ατομική αποταμίευση που μπορεί προαιρετικά να αναλάβει κάθε άτομο συνάπτοντας ένα ασφαλιστήριο ή επιλέγοντας οποιαδήποτε άλλη αποταμιευτική εναλλακτική λύση. Χαρακτηριστικά, αναφέρει την εισαγωγή του δεύτερου πυλώνα στη Λιθουανία και τη Ρουμανία το 2004 και το 2007 αντίστοιχα, υπογραμμίζοντας ότι δεν υπάρχει ιδανικό συνταξιοδοτικό σύστημα που να ταιριάζει σε όλα τα κράτη και σε όλες τις χρονικές περιόδους.

Τέλος, η Mladen εισάγει δύο πολύ σημαντικές παραμέτρους, που πρέπει να λαμβάνονται πάντα υπόψη:

Πρώτον, η πραγματική πρόκληση είναι να βρεθεί η ισορροπία ανάμεσα στην επάρκεια, δηλαδή την ικανότητα του συστήματος να προσφέρει αξιοπρεπείς συντάξεις στους σημερινούς συνταξιούχους και τη βιωσιμότητα, δηλαδή να μπορεί να εγγυηθεί ότι θα είναι ικανό να καταβάλλει συντάξεις και να το κάνει, στο διηνεκές και

Δεύτερον, οποιαδήποτε μεταρρυθμιστική προσπάθεια, όπως η μετάβαση στο σύστημα των τριών πυλώνων, δε θα πρέπει να εναποθέτει όλα τα βάρη στους εκάστοτε συνταξιούχους.

Ο Berk και τρεις ακόμη ερευνητές (2013), ανέλυσαν τα συνταξιοδοτικά συστήματα της Τσεχίας, Ουγγαρίας, Πολωνίας, Σλοβακίας και Σλοβενίας και κατέληξαν σε ενδιαφέροντα συμπεράσματα: τις επόμενες δεκαετίες το αναδιανεμητικό σύστημα δε θα είναι ικανό να παρέχει συντάξεις εφάμιλλες των σημερινών, εκτός από την περίπτωση της Πολωνίας, η οποία διαθέτει ιδιωτικά συνταξιοδοτικά σχήματα του δεύτερου πυλώνα σε υποχρεωτική βάση. Δεδομένου ότι, ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης προτείνει ως ικανό ποσοστό αναπλήρωσης το 70% των συντάξιμων αποδοχών (επισημαίνουμε εδώ ότι κάθε κράτος ορίζει με διαφορετικό τρόπο τις συντάξιμες αποδοχές), η λύση για να επιτευχθεί αυτό το ποσοστό, σύμφωνα με τους παραπάνω συγγραφείς, είναι να στραφούν οι πολίτες στην ιδιωτική αποταμίευση, από το ξεκίνημα μάλιστα του εργασιακού τους βίου. Αυτό μπορεί να γίνει μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων που θα πρέπει να οργανώσουν οι κυβερνήσεις με σκοπό την καταπολέμηση του χρηματοοικονομικού αναλφαριθμητισμού, διαφορετικά τις επόμενες δεκαετίες είναι ορατός ο κίνδυνος πολλοί άνθρωποι μετά τη συνταξιοδότησή τους να βρεθούν κάτω από τα όρια της φτώχειας.

Οι εν λόγω συγγραφείς μάλιστα κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι αν ο επενδυτικός ορίζοντας ενός ατόμου για τη συμπλήρωση της σύνταξής του είναι μακροπρόθεσμος (είκοσι χρόνια ή περισσότερο), τότε ένα καλά διαφοροποιημένο χαρτοφυλάκιο μετοχών, θα του αποδώσει περισσότερο από ένα καλά διαφοροποιημένο χαρτοφυλάκιο ομολόγων ή εντόκων γραμματίων του δημοσίου. Ένα ακόμη θετικό αποτέλεσμα της ιδιωτικής αποταμίευσης είναι ότι, όχι μόνο παρέχει ένα πιο βιώσιμο και αποτελεσματικό περιβάλλον για τη διαχείριση της διαχρονικής κατανάλωσης, αλλά και υποστηρίζει τις αναπτυσσόμενες χρηματαγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Σε άρθρο του ο Colomeischi (2012), αφού παρουσιάζει τις δημογραφικές και οικονομικές μεταβολές που επιβάλλουν την αναδιαμόρφωση του κρατικού συστήματος συνταξιοδότησης στο σύνολο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκθέτει κάποιους επιπλέον παράγοντες που η επίδρασή τους ερμηνεύει τη δυσαρέσκεια και τη δυσπιστία των ατόμων έναντι των δημόσιων συνταξιοδοτικών ταμείων και τη στροφή τους στα ιδιωτικά σχέδια συνταξιοδότησης:

1) Η διαμάχη μεταξύ των γενεών: λόγω των δημογραφικών και οικονομικών δυσχερειών οι σημερινοί εργαζόμενοι δέχονται μια ολοένα αυξανόμενη πίεση, προκειμένου να καλύψουν τα ποσά που απαιτούνται για ένα συνεχώς αυξανόμενο πλήθος συνταξιούχων. Επιπλέον στο αναδιανεμητικό σύστημα κάθε γενιά συνταξιούχων χρηματοδοτούνται όχι από τις εισφορές

που κατέβαλλαν οι ίδιοι όταν εργάζονταν, αλλά από τις εισφορές που καταβάλλει η επόμενη γενιά του εργατικού δυναμικού. Αυτό το εγγενές χαρακτηριστικό του αναδιανεμητικού συστήματος, είναι που προκαλεί τη διαμάχη των γενεών.

2) Ο κίνδυνος αναποτελεσματικής, ή για άλλους σκοπούς, διαχείρισης των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων.

3) Η ανάγκη και η επιθυμία των ανθρώπων να προστατεύσουν το εισόδημά τους από την ηλικία της συνταξιοδότησης και μετά.

4) Η διάβρωση των αποθεματικών των ταμείων καθώς πολλές φορές τα τελευταία γίνονται εργαλεία μικροκομματικών πολιτικών σε βάρος των πολιτών.

Κατά τον ανωτέρω συγγραφέα, όλοι οι παραπάνω λόγοι ερμηνεύουν την αυξανόμενη συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στο πρόβλημα της συνταξιοδότησης, ως συμπληρωματικού παράγοντα που μαζί με την κρατική σύνταξη θα διασφαλίσει ένα λογικό βαθμό αναπλήρωσης του εισοδήματος των επερχόμενων συνταξιούχων.

Ο Νεκτάριος (2003) αναφέρει ότι σε πολλές χώρες τα ομαδικά συνταξιοδοτικά προγράμματα που προσφέρουν οι εργοδότες στους εργαζόμενους είναι πολύ δημοφιλή, καθώς έχουν μεγάλη οικονομική και κοινωνική σημασία, δημιουργώντας αίσθημα ασφάλειας στους συνταξιοδοτούμενους υπαλλήλους και στα εξαρτώμενα μέλη τους. Οι εργοδότες συμβάλλονται με μία ασφαλιστική εταιρεία και ασφαλίζουν το προσωπικό τους. Στο παρελθόν, τα περισσότερα ήταν τύπου καθορισμένων παροχών (defined benefit plans), όπου η συνταξιοδοτική παροχή είναι εκ των προτέρων γνωστή, ενώ οι εισφορές ποικίλλουν, εξαρτώμενες από το κεφάλαιο που χρειάζεται για να προκύψει η επιθυμητή παροχή. Ουσιαστικά με αυτόν τον τρόπο λειτουργούν και τα αναδιανεμητικά συστήματα της κρατικής ασφάλισης.

Τα τελευταία χρόνια πολλοί εργοδότες στις Η.Π.Α. και το Ηνωμένο Βασίλειο τα διακόπτουν και τα αντικαθιστούν με τα προγράμματα με καθορισμένες εισφορές (defined contribution plans), όπου οι εισφορές είναι ένα ποσοστό του μισθού των εργαζόμενων, το οποίο αναλαμβάνεται εξ ολοκλήρου από τον εργοδότη, ή μοιράζεται μεταξύ εργοδότη και υπαλλήλου, ενώ η συνταξιοδοτική παροχή δεν είναι εκ των προτέρων γνωστή.

Η Smith και η Maclaren (2011), αναφέρουν ότι το φαινόμενο της διακοπής των συνταξιοδοτικών σχημάτων καθορισμένων παροχών ξεκίνησε πριν από περίπου είκοσι χρόνια από βιομηχανίες μετάλλων και μεγάλες αεροπορικές εταιρείες των Η.Π.Α. και της Μεγάλης Βρετανίας και στη συνέχεια επεκτάθηκε και σε άλλες εταιρείες. Σύμφωνα με τις ερευνήτριες οι κυριότεροι λόγοι που συνέβη αυτό είναι κυρίως το αυξανόμενο κόστος αυτών

των σχεδίων λόγω των νέων δημογραφικών συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί, η αλλαγή των λογιστικών προτύπων για τις συντάξεις, η κινητικότητα των υπαλλήλων και η έξαρση του ανταγωνισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Ο Agudo και η Garcia (2010), αναφέρουν ότι, καθώς είναι ξεκάθαρη η ανάγκη αναμόρφωσης των συνταξιοδοτικών συστημάτων υπό το πρίσμα των νέων δημογραφικών και οικονομικών συνθηκών που έχουν διαμορφωθεί, κάποιες κυβερνήσεις το έχουν ήδη πράξει, ενώ άλλες έχουν καθυστερήσει. Στη μελέτη τους διαπιστώνουν ότι υπάρχουν διάφορες εναλλακτικές λύσεις χωρίς καμία από αυτές να είναι πανάκεια. Για παράδειγμα σημειώνουν την εγκατάλειψη του ανταποδοτικού και την εφαρμογή του κεφαλαιοποιητικού – επενδυτικού συστήματος, κάτι το οποίο έχει σημαντικό κόστος και μπορεί να προκαλέσει αβεβαιότητα σχετικά με την απόδοση που θα έχουν οι προς επένδυση εισφορές των ασφαλισμένων. Άλλη λύση, τονίζουν, θα ήταν η χρηματοδότηση των συντάξεων μέσω έμμεσης φορολόγησης, αλλά το μέτρο αυτό, ενώ έχει οφέλη μακροπρόθεσμα, προκαλεί απώλειες εισοδήματος των ατόμων κατά τη στιγμή της εφαρμογής του.

Στο δοκίμιό τους παρουσιάζουν, μεταξύ άλλων, το συνταξιοδοτικό μοντέλο που εφαρμόζεται στη Σουηδία, δεδομένου ότι η τελευταία έχει πραγματοποιήσει τις περισσότερες μεταρρυθμίσεις στην Ευρώπη και οι πολίτες της απολαμβάνουν έναν άρτιο μηχανισμό κοινωνικής ασφάλισης που θεωρείται από τους πλέον αναπτυγμένους παγκοσμίως. Εξαιτίας του υψηλού προσδόκιμου επιβίωσης, της έντονης οικονομικής ύφεσης και του υψηλού ποσοστού ατόμων τρίτης ηλικίας η Σουηδία, στα μέσα της δεκαετίας του 1990, έλαβε σημαντικές αποφάσεις αναδιάρθρωσης του συνταξιοδοτικού της μοντέλου. Έτσι θεσμοθετήθηκαν και λειτουργούν τρεις διαφορετικοί τύποι σύνταξης:

- 1) Η εγγυημένη σύνταξη (guaranteed pension) για όλους τους πολίτες άνω των 67 ετών, η οποία χρηματοδοτείται εις ολόκληρο από τον κρατικό προϋπολογισμό και είναι μία ελάχιστη σύνταξη για όσους έχουν πολύ μικρό ή καθόλου εισόδημα.
- 2) Η σύνταξη η συνδεδεμένη με το εισόδημα (income pension) για τη δημιουργία της οποίας κάθε εργαζόμενος εισφέρει το 16% των αποδοχών του και μέσω αυτής χρηματοδοτούνται οι τρέχουσες συντάξεις.
- 3) Η ανταποδοτική σύνταξη (premium pension) η οποία είναι υποχρεωτική και για τη δημιουργία της ο εργαζόμενος καταβάλλει το 2,5% του εισοδήματός του σε ένα ιδιωτικό συνταξιοδοτικό πρόγραμμα δικής του επιλογής.

Κατ' αυτόν τον τρόπο οι εργαζόμενοι εισφέρουν συνολικά το 18,5% των αποδοχών τους και έτσι το σύστημα χαρακτηρίζεται από μερική ιδιωτικοποίηση, αφού οι εισφορές του κάθε

εργαζόμενου προορίζονται, όχι μόνο για την πληρωμή των τρεχουσών συντάξεων, αλλά και για την ατομική του σύνταξη. Ως αποτέλεσμα των παραπάνω, τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά σχέδια είναι τα περισσότερο διαδεδομένα αποταμιευτικά εργαλεία στη Σουηδία, με επενδύσεις πάνω από 140 δισεκατομμύρια ευρώ το 2008. Προς αντιδιαστολή αναφέρουμε ότι η συνολική παραγωγή ασφαλιστρών του κλάδου ζωής στην Ελλάδα το 2008 ήταν 2,5 δισεκατομμύρια ευρώ, δηλαδή 56 φορές μικρότερη, λαμβανομένου υπόψη ότι οι δύο αυτές χώρες έχουν περίπου τον ίδιο πληθυσμό¹⁴.

Έτσι, οι δύο παραπάνω ερευνητές καταλήγουν ότι η Σουηδία είναι από τα πρωτοπόρα κράτη σε ότι αφορά τη μεταρρύθμιση του συνταξιοδοτικού της συστήματος, επιλέγοντας ένα μικτό σύστημα, το οποίο μέχρι στιγμής λειτουργεί ικανοποιητικά.

Ένα ζήτημα που έχει προκαλέσει πολλές συζητήσεις, είναι ότι η ιδιωτικοποίηση των συνταξιοδοτικών συστημάτων ως προϊόν της ιδεολογίας του νεοφιλελευθερισμού, έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές της συλλογικής ευθύνης, οπότε η αξία της ως μέσο αναδιαμόρφωσης τους, είναι αμφισβητούμενη. Ο Hyde και ο Dixon (2008) ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το μέτρο της μερικής ιδιωτικοποίησης δε θα πρέπει να θεωρείται ότι αντιβαίνει με την έννοια του κράτους πρόνοιας. Πράγματι, δεδομένης της κοινά ομολογούμενης αδυναμίας του αναδιανεμητικού συστήματος να επιτελέσει το σκοπό του μεσομακροπρόθεσμα, μία στροφή στον ιδιωτικό τομέα που θα χαρακτηρίζεται από ευαισθησία προς το δημόσιο συμφέρον, είναι επιτακτικό να συμβεί.

Επίσης, σύμφωνα με τους παραπάνω, τα δημόσια συνταξιοδοτικά συστήματα περικλείουν υψηλού βαθμού πολιτικό κίνδυνο, διότι εφόσον η διοίκησή τους ελέγχεται από το κράτος, είναι πιθανό να αλλαχθούν αυθαίρετα οι όροι τους, εις βάρος των πολιτών. Άλλωστε, είναι σαφές ότι οι πολίτες έχουν λίγες αν όχι καθόλου ευκαιρίες, να συμμετάσχουν στο σχεδιασμό και τη διοίκηση των δημόσιων συστημάτων ασφάλισης. Αντανακλώντας αυτά τα προβλήματα, πρόσφατες έρευνες τάσεων της κοινής γνώμης έδειξαν ότι τα δημόσια συστήματα συνταξιοδότησης έχουν αποτύχει να διατηρήσουν την εμπιστοσύνη των ατόμων. Επομένως η μερική στροφή προς τον ιδιωτικό τομέα, κερδίζει έδαφος όλο και περισσότερο μεταξύ των κυβερνήσεων και των διεθνών οργανισμών, ως μία βιώσιμη λύση στο συνταξιοδοτικό αδιέξοδο που θα εμφανιστεί τα επόμενα χρόνια. Οι δύο ερευνητές καταλήγουν, σημειώνοντας ότι αντί να απορρίπτουμε συλλήβδην οποιαδήποτε προσπάθεια ιδιωτικοποίησης, είναι καλύτερο οι ειδικοί επί των συντάξεων όλων των διανοητικών και ιδεολογικών αποχρώσεων, να συνταχθούν με αυτή την συνεχώς αυξανόμενη ομοφωνία της

---

¹⁴ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.eaee.gr/>

κοινής γνώμης και να διαβουλευθούν για μία μορφή ιδιωτικοποίησης, που θα είναι σύμφωνη με τις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και προσανατολισμένη προς το δημόσιο συμφέρον.

Το 2009 με την κρίση να έχει ενσκήψει και στις δύο πλευρές του Ατλαντικού, ο Antolin, ασχολήθηκε με τα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά προγράμματα καθορισμένων εισφορών και πως αυτά μπορούν να ανταπεξέλθουν έναντι της κρίσης, ώστε να διασφαλίσουν επαρκές εισόδημα στον κάτοχό τους κατά τη λήξη τους. Οι κυριότερες λύσεις που προτείνει για την επίτευξη του παραπάνω στόχου είναι:

1) Το ποσοστό εισφορών σε ένα ιδιωτικό ασφαλιστικό πρόγραμμα πρέπει να είναι από 5% έως 15% του τρέχοντος εισοδήματος, ώστε να εξασφαλιστεί ένας βαθμός αναπλήρωσης των συντάξιμων αποδοχών, από 25% έως 70% αντίστοιχα.

2) Να επιμηκυνθεί η περίοδος καταβολής των ασφαλιστρών αναβάλλοντας τη συνταξιοδότηση, για να αυξηθεί περαιτέρω ο βαθμός αναπλήρωσης.

3) Τα ασφάλιστρα πρέπει να αναπροσαρμόζονται με βάση τον πληθωρισμό, ώστε να μη μειωθεί η αγοραστική δύναμη της παροχής που θα προκύψει.

4) Πιθανή πτώση της κεφαλαιαγοράς κατά τη λήξη του προγράμματος και την έναρξη καταβολής των παροχών μπορεί να μειώσει σημαντικά το βαθμό αναπλήρωσης. Σε ένα υποθετικό παράδειγμα, δύο ασφαλισμένοι στις Η.Π.Α. με τα ίδια ακριβώς χαρακτηριστικά (ποσό καταβολής, διάρκεια προγράμματος και επενδυτικό σχήμα), που ο πρώτος συμπλήρωσε τα 65 έτη στο τέλος του 2007 και ο δεύτερος στο τέλος του 2008, με την κρίση σε εξέλιξη, θα είχαν βαθμό αναπλήρωσης, 24% ο ένας και μόνο 15% ο άλλος. Για να αμβλυνθούν οι επιπτώσεις της μεταβλητότητας της αγοράς θα πρέπει να επιλεγθούν προγράμματα ελάχιστης εγγυημένης απόδοσης, ή προγράμματα που η απόδοσή τους ακολουθεί την ονομαστική αύξηση των μισθών.

5) Κατά την έναρξη της συνταξιοδότησής του μπορεί κάποιος να συνδυάσει ένα ασφαλιστικό προϊόν προγραμματισμένων αναλήψεων (programmed withdrawals), με μία αναβαλλόμενη ισόβια ετήσια πρόσοδο (deferred life annuity), η οποία θα αρχίσει να πληρώνει στο μέλλον (για παράδειγμα στην ηλικία των 80 ετών). Έτσι με τις προγραμματισμένες αναλήψεις έχει εισόδημα στο μεσοδιάστημα, απολαμβάνοντας ρευστότητα και ευελιξία και με την αναβαλλόμενη πρόσοδο εξασφαλίζεται έναντι του κινδύνου μακροζωίας.

Ωστόσο, στη διεθνή βιβλιογραφία εμφανίζεται και η άποψη που υποστηρίζει ότι η συμμετοχή του ιδιωτικού τομέα στη συνταξιοδοτική μεταρρυθμιστική προσπάθεια δεν είναι απαραίτητη. Για παράδειγμα ο Altiparmakov (2011), διεξήγαγε εμπειρική έρευνα στις αναπτυσσόμενες οικονομίες των βαλτικών και των βαλκανικών χωρών. Μελέτησε τη μακροοικονομική

επίδοση των ατομικών συνταξιοδοτικών λογαριασμών (individual retirement accounts – IRAs), ενός αποταμιευτικού χρηματοδοτικού εργαλείου που είναι πολύ κοινό στις Η.Π.Α. και χρησιμοποιείται και στις παραπάνω χώρες. Σύμφωνα με τα ευρήματά του, η απόδοση των IRAs σε βάθος περίπου δεκαετίας στις συγκεκριμένες χρηματοοικονομικές αγορές, είναι χαμηλότερη από την αυτή των δημόσιων αναδιανεμητικών συστημάτων, διότι τα IRAs έχουν υψηλά λειτουργικά κόστη και οι μη αναπτυγμένες κεφαλαιαγορές αυτών των κρατών τα καθιστούν μη αποδοτικά. Με βάση αυτά τα δεδομένα, ο Altıparmakon προκρίνει ως πιο κατάλληλο μέτρο μεταρρύθμισης του συνταξιοδοτικού συστήματος της Σερβίας, την παραμετρική αναδιάρθρωση του αναδιανεμητικού συστήματος, ενώ η συμμετοχή σε ιδιωτικά αποταμιευτικά προϊόντα θα πρέπει να παραμείνει προαιρετική.

3.2 Ανασκόπηση ελληνικής βιβλιογραφίας

Το 2008 το Ασφαλιστικό Ινστιτούτο Κύπρου διεξήγαγε μία, εστιασμένη στο συνταξιοδοτικό πρόβλημα, έρευνα αγοράς στην κυπριακή επικράτεια με τίτλο, «Συνταξιοδοτικός Προγραμματισμός: Ανάγκες και Προοπτικές». Σύμφωνα με την έρευνα αυτή, οι μισοί περίπου Κύπριοι θεωρούσαν τότε, ότι οι κρατικές συντάξεις που θα λάβουν από τον κρατικό φορέα ασφάλισης δε θα τους παρέχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης και για το λόγο αυτό, εκτιμούσαν ότι θα χρειαστεί να εργάζονται και μετά τη συνταξιοδότησή τους. Επίσης σε ποσοστό 32%, θεωρούσαν ένα ιδιωτικό σχέδιο αποταμίευσης πολύ χρήσιμο και ο κυριότερος παράγοντας που θα τους επηρέαζε θετικά προκειμένου να συνάψουν ένα τέτοιο ασφαλιστήριο, ήταν να προσφέρει εγγυημένη ισόβια σύνταξη¹⁵.

Στην ελληνική βιβλιογραφία περιλαμβάνονται μερικές ανάλογες με την παρούσα εργασίες, όπως η έρευνα που διεξήγαγε ο Σαμαθρακής το 1997, με αντικείμενο τη διερεύνηση της στάσης των κατοίκων του πολεοδομικού συγκροτήματος Θεσσαλονίκης απέναντι στο θεσμό της ιδιωτικής ασφάλισης. Την περίοδο εκείνη ο θεσμός παρουσίαζε ανοδική τάση και το κυριότερο συμπέρασμα της εργασίας ήταν ότι όσοι ασφαλιζόνταν ιδιωτικά το έκαναν, διότι θεωρούσαν ότι έχουν πιο ολοκληρωμένη κάλυψη, ενώ έκριναν τις ασφαλίσεις ζωής σαν μία ενδιαφέρουσα επένδυση. Επίσης, αξίζει να αναφερθεί ότι το 16,3% του δείγματος είχε σε ισχύ κάποια ασφάλιση ζωής οποιασδήποτε μορφής, είτε αποταμιευτικής φύσης, είτε άλλη ασφάλιση ζωής.

---

¹⁵ Διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <http://www.iic.org.cy>

Το 2010, με την χρηματοπιστωτική κρίση σε εξέλιξη, ο Καραϊσκος παρουσίασε μία εργασία τοπικού χαρακτήρα, καθώς επιμέτρησε την ασφαλιστική συνείδηση σε δείγμα αγροτών του πρώην Δήμου Δαφνουσίων Φθιώτιδας (με την εφαρμογή του σχεδίου Καλλικράτης ανήκει πλέον στο Δήμο Λοκρών). Η έρευνα δεν ήταν εστιασμένη σε κάποιο συγκεκριμένο είδος ασφάλισης και ένα βασικό της συμπίεσμα ήταν η σχετικά μέτρια ικανοποίηση του δείγματος από τον κρατικό φορέα ασφάλισης και το γεγονός ότι όσοι ήταν ασφαλισμένοι ιδιωτικά διέθεταν σε ποσοστό 75,7% ένα ασφαλιστικό προϊόν του κλάδου ζωής (συνταξιοδοτικό, απλή ασφάλιση ζωής, αποκατάστασης τέκνων, υγείας), παρά κάποια ασφάλιση περιουσίας.

Η Τσίλικοπούλου (2011), ασχολήθηκε με την αποδοτικότητα του ασφαλιστικού κλάδου στην Ελλάδα για την τετραετία 2006-2009 και παρουσίασε χρήσιμα συμπεράσματα που βοηθούν τις ασφαλιστικές εταιρείες και κυρίως τους καταναλωτές, ώστε να υπάρχει σωστή πληροφόρηση και διαφάνεια κατά την επιλογή ασφαλιστικής εταιρείας.

Σημαντικό είναι το πόνημα της Ζαφειροπούλου (2011), με αντικείμενο το επίπεδο ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών στον ασφαλιστικό κλάδο, όπως το αντιλαμβάνονται οι διαμεσολαβούντες στην ιδιωτική ασφάλιση, δηλαδή τα πρόσωπα που αποτελούν το συνδετικό κρίκο μεταξύ ασφαλιστικών εταιρειών και καταναλωτών. Σύμφωνα με την παραπάνω έρευνα οι διαστάσεις της ποιότητας με φθίνουσα σειρά σπουδαιότητας είναι: η ανταπόκριση της ασφαλιστικής εταιρείας, η εμπάθεια (δηλ. η ικανότητα του ασφαλιστή να παράσχει υπηρεσίες σύμφωνα με τις ιδιαίτερες απαιτήσεις κάθε πελάτη), το αίσθημα ασφάλειας που εμπνέει η εταιρεία, η αξιοπιστία και το φυσικό της περιβάλλον (όπως οι κτιριακές εγκαταστάσεις και ο τεχνολογικός εξοπλισμός).

Επίσης η Κυριακούλη (2012), σε έρευνά της για τις μεθόδους πωλήσεων στις ασφαλιστικές αγορές της Ευρώπης, συμπέρανε ότι πέρα από τον παραδοσιακό φορέα διανομής των ασφαλιστικών προϊόντων, που είναι τα διαμεσολαβούντα πρόσωπα (ασφαλιστικοί πράκτορες, σύμβουλοι και μεσίτες), έχουν δημιουργηθεί νέα κανάλια, ως απόρροια των τεχνολογικών και κοινωνικών εξελίξεων: πωλήσεις εξ αποστάσεως μέσω τηλεφώνου ή διαδικτύου και πωλήσεις μέσω του δικτύου καταστημάτων των τραπεζών, το λεγόμενο banc assurance (τραπεζοασφαλίσεις). Χαρακτηριστικά το banc assurance έχει κυριαρχήσει στον κλάδο ζωής σε πολλές ασφαλιστικές αγορές της Ευρώπης, ενώ στο Ηνωμένο Βασίλειο και την Ολλανδία οι πωλήσεις ασφάλισης αυτοκινήτου γίνονται μέσω διαδικτύου ή τηλεφώνου σε ποσοστό περίπου 50%. Βέβαια η αξία της διαμεσολάβησης παραμένει, καθώς συνεισφέρει στην αποδοτικότητα σε όλες τις φάσεις της ασφαλιστικής διαδικασίας, βελτιώνει την επικοινωνία

μεταξύ των ασφαλισμένων και των εταιρειών και δεν μπορεί να αντικατασταθεί από ένα απρόσωπο μέσο, όπως το διαδίκτυο.

Τέλος υπάρχει ένας αριθμός πρόσφατων εργασιών που πραγματεύονται πιο εξειδικευμένα και τεχνικά θέματα του κλάδου, όπως η εργασία του Τρικούπη (2012), με θέμα τα συστήματα εκπτώσεων – επιβαρύνσεων στην ασφάλιση αστικής ευθύνης έναντι τρίτων στον κλάδο αυτοκινήτου και το πόνημα της Ρηγοπούλου (2011), σχετικά με την ασφαλιστική απάτη διεθνώς.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ : Η ΕΡΕΥΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΘΟΔΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ

4.1 Αναγκαιότητα της εμπειρικής έρευνας

Όπως αποδείχθηκε παραπάνω, το ζήτημα παροχής εισοδήματος ικανού να εξασφαλίσει αξιοπρεπή διαβίωση στους ανθρώπους από τη συνταξιοδότησή τους και μετά, έχει καταστεί πιο επίκαιρο από ποτέ. Μία πληθώρα ερευνών έχει δείξει ότι, υπό το βάρος των νέων δημογραφικών συνθηκών και της οικονομικής ύφεσης, απαιτούνται ριζικές τομές στα συνταξιοδοτικά συστήματα, σχεδόν στο σύνολο των χωρών του πλανήτη, διαφορετικά τα επόμενα χρόνια, ο κίνδυνος κατακόρυφης αύξησης των ατόμων τρίτης ηλικίας που θα ζουν στα όρια της ένδειας, ή και κάτω από αυτά, είναι ορατός.

Στη σύγχρονη Ελλάδα το πρόβλημα δημιουργεί ανησυχία στο σύνολο της κοινής γνώμης, γιατί είναι ιδιαίτερα οξύ καθώς, επιπλέον των παραπάνω παραγόντων, το δημοσιονομικό αδιέξοδο έχει ήδη συμπίεσει σημαντικά το εισόδημα της τρέχουσας γενιάς συνταξιούχων. Συνεπώς, η καταγραφή και ανάλυση της στάσης των ατόμων, που σήμερα ανήκουν στο εργατικό δυναμικό και στο μέλλον θα περάσουν στη φάση της συνταξιοδότησης, απέναντι στο συνεχώς διογκούμενο συνταξιοδοτικό πρόβλημα, παρουσιάζει ιδιαίτερο ακαδημαϊκό, αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον. Ακαδημαϊκό, διότι ένας από τους πρωταρχικούς ρόλους της ακαδημαϊκής κοινότητας είναι να προσφέρει την επιστημονική της αρωγή σε σημαντικά κοινωνικά προβλήματα και πρακτικό, γιατί ο διάλογος για την αντιμετώπιση του συνταξιοδοτικού προβλήματος είναι ολοφάνερο ότι πρέπει να περιλαμβάνει το κοινωνικό σύνολο, που θίγεται άμεσα από την όξυνση του προβλήματος.

4.2 Σκοπός και ειδικοί στόχοι

Ο κύριος σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η επιμέτρηση και αποτύπωση της ευαισθητοποίησης, των αντιλήψεων και των στάσεων δείγματος του εργατικού δυναμικού

της χώρας επί του συνταξιοδοτικού ζητήματος, με στατιστικές μεθόδους. Ειδικότερα εξετάζονται τα παρακάτω θέματα – στόχοι:

- 1) Οι απόψεις των συμμετεχόντων για την τρέχουσα κατάσταση και οι προβλέψεις τους για τα επίπεδα των κρατικών συντάξεων, όταν θα συνταξιοδοτηθούν και οι ίδιοι.
- 2) Πόσο σημαντική θεωρούν την ανάγκη δημιουργίας συμπληρωματικού εισοδήματος μετά τη λήξη του εργασιακού τους βίου.
- 3) Ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ο θεσμός της ιδιωτικής ασφάλισης στην άμβλυνση του συνταξιοδοτικού προβλήματος.
- 4) Η ανίχνευση της στάσης τους απέναντι στα ιδιωτικά προγράμματα αποταμίευσης – συνταξιοδότησης, σε συνάρτηση με την επαπειλούμενη βιωσιμότητα των δημόσιων συστημάτων ασφάλισης και την οικονομική ύφεση.
- 5) Πόσο συμφωνούν με μία ολιστική προσέγγιση του προβλήματος, δηλαδή μία πιθανή σύμπραξη του κρατικού με τον ιδιωτικό τομέα.

Διευκρινίζουμε ότι παρακάτω οι όροι ιδιωτικό πρόγραμμα συνταξιοδότησης ή αποταμίευσης περιλαμβάνουν την ίδια έννοια και χρησιμοποιούνται εναλλακτικά.

4.3 Μέθοδος συγκέντρωσης δεδομένων

Η παρούσα, ως έρευνα επισκόπησης, επιδίωξε τη συλλογή και στατιστική επεξεργασία δεδομένων από ένα δείγμα ατόμων του εργατικού δυναμικού της χώρας. Η συλλογή των στοιχείων έγινε μέσω κατάλληλου ερωτηματολογίου που βρίσκεται στο Παράρτημα Ι. Η έρευνα διεξήχθη κατά το διάστημα Νοέμβριος – Δεκέμβριος του 2013. Η αποστολή και η λήψη έγινε μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου, ενώ οκτώ ερωτηματολόγια συμπληρώθηκαν με προσωπική συνέντευξη. Συνολικά συγκεντρώθηκαν 249 απαντημένα ερωτηματολόγια. Επειδή η συγκεκριμένη έρευνα έχει χαρακτήρα κυρίως συσχετιστικό, το συγκεκριμένο μέγεθος δείγματος εξασφαλίζει ότι ακόμη και συσχετίσεις της τάξης του 0,20 (σε απόλυτη τιμή) μπορούν να ανιχνευθούν ως στατιστικά σημαντικές, σε επίπεδο σημαντικότητας $p=0,05$ και επίπεδο ισχύος $\gamma=0,90$. Αυτή η μέθοδος δειγματοληψίας επιλέχθηκε ώστε να συγκεντρωθούν όσο το δυνατόν περισσότερα απαντημένα ερωτηματολόγια. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το 55% των συμμετεχόντων επιθυμούν να ενημερωθούν γραπτά για τα αποτελέσματα της έρευνας, κάτι που αναδεικνύει το ενδιαφέρον που παρουσιάζει το συνταξιοδοτικό πρόβλημα.

4.4 Όργανο μέτρησης

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει δεκατρείς αριθμημένες προτάσεις προς αξιολόγηση ή και ερωτήσεις στη βάση της πολλαπλής επιλογής, ενώ όπου χρειαζόταν, ο ερωτώμενος είχε τη δυνατότητα να απαντήσει διαφορετικά. Οι ερωτήσεις (1) – (5), καθώς και οι ερωτήσεις (7) και (8) εντοπίστηκαν στην προαναφερόμενη έρευνα του Ασφαλιστικού Ινστιτούτου Κύπρου και αφού παραλλάχθηκαν ελαφρά, τέθηκαν στο παρόν ερωτηματολόγιο. Οι υπόλοιπες έξι ερωτήσεις διαμορφώθηκαν πάνω στους ερευνητικούς άξονες, όπως καθορίστηκαν παραπάνω. Το ερωτηματολόγιο κλείνει με τη συμπλήρωση κάποιων γενικών δημογραφικών στοιχείων του κάθε υποκειμένου.

Αρχικά οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να απαντήσουν σε δύο ερωτήσεις, ώστε αφενός να αποτυπωθεί η άποψή τους για την τρέχουσα κατάσταση και αφετέρου να καταθέσουν τις εκτιμήσεις τους για τα επίπεδα των κρατικών συντάξεων, όταν ξεκινήσουν και οι ίδιοι να συνταξιοδοτούνται. Τα ευρήματα που προέκυψαν από τις δύο αυτές ερωτήσεις καλύπτουν τον πρώτο ερευνητικό στόχο.

Ακολούθησαν τρεις ερωτήσεις που συναρτώνται με το δεύτερο στόχο, δηλαδή τον εντοπισμό της σημασίας που δίνουν οι σύγχρονοι εργαζόμενοι στην ανάγκη δημιουργίας επιπλέον εισοδήματος μετά τη λήξη του εργασιακού τους βίου, από ποια ηλικία πρέπει να αναλάβουν τις σχετικές μέριμνες και ποιες μπορεί να είναι αυτές.

Η επόμενη και τελευταία ομάδα οκτώ ερωτήσεων εστίασε στα προγράμματα αποταμίευσης, που προσφέρουν στο ευρύ κοινό οι ασφαλιστικές εταιρείες του ιδιωτικού τομέα, ως μέσα συμπλήρωσης των κρατικών συντάξεων. Οι πρώτες πέντε ερωτήσεις σχεδιάστηκαν ώστε να καλυφθεί ο τρίτος στόχος, δηλαδή να φανεί εάν οι συμμετέχοντες γνωρίζουν αυτού του είδους τα ασφαλιστικά προϊόντα, τα θεωρούν χρήσιμα, για ποιους λόγους θα τα αγόραζαν και αν ήδη κατέχουν κάποιο, πόσα ασφάλιστρα καταβάλλουν ετησίως. Με τη βοήθεια των δύο επόμενων ερωτήσεων επιχειρήθηκε η ανίχνευση της στάσης των συμμετεχόντων απέναντι στα ιδιωτικά προγράμματα αποταμίευσης και αν αυτή μεταβλήθηκε, ως συνέπεια των δυσοίωνων προοπτικών που έχουν διαμορφωθεί για το κρατικό συνταξιοδοτικό σύστημα και της χρηματοπιστωτικής κρίσης και οικονομικής ύφεσης που πλήττει τη χώρα, οπότε προέκυψαν στοιχεία που απαντούν στον τέταρτο ερευνητικό στόχο. Το ερωτηματολόγιο έκλεισε με μία πρόταση στην οποία ο καθένας καλούνταν να δηλώσει το βαθμό συμφωνίας ή διαφωνίας του σε ένα μικτό μοντέλο συνταξιοδότησης, με συμμετοχή και του κρατικού και του ιδιωτικού τομέα, για να καλυφθεί ο πέμπτος στόχος.

4.5 Μέθοδοι στατιστικής ανάλυσης

Για τη συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων υπολογίστηκαν απόλυτες και σχετικές συχνότητες (ποσοστά %), μέσοι όροι και τυπικές αποκλίσεις. Για τη μελέτη της συσχέτισης μεταξύ μεταβλητών που είναι μετρημένες σε κλίμακα διάταξης (για παράδειγμα ερωτήσεις τύπου likert, μορφωτικό επίπεδο και κλάσεις ηλικιών), υπολογίστηκε και αξιολογήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης rho του Spearman. Για τη μελέτη της σχέσης μεταξύ του επαγγέλματος και των απαντήσεων των ατόμων του δείγματος εφαρμόστηκαν κατά περίπτωση οι έλεγχοι χ^2 και Kruskal – Wallis. Σε όλους τους στατιστικούς ελέγχους η παρατηρούμενη στάθμη σημαντικότητας (p-value) υπολογίστηκε με τη μέθοδο προσομοίωσης Monte – Carlo (Mehta & Patel, 1996). Με τη μέθοδο αυτή καταλήγουμε σε έγκυρα επαγωγικά συμπεράσματα, ακόμη και στην περίπτωση που δεν ικανοποιούνται οι μεθοδολογικές προϋποθέσεις εφαρμογής των πιο πάνω αναφερθέντων στατιστικών ελέγχων. Σε όλους τους στατιστικούς ελέγχους το επίπεδο σημαντικότητας προκαθορίστηκε σε $p \leq 0,05$. Η στατιστική ανάλυση έγινε με το λογισμικό SPSS v.20 με εγκατεστημένη τη λειτουργική μονάδα Exact Tests (Δαφέρμος, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1 Περιγραφή χαρακτηριστικών του δείγματος

Όπως προαναφέρθηκε, στην έρευνα έλαβαν μέρος 249 άτομα, από το εργασιακά ενεργό δυναμικό του ελληνικού πληθυσμού. Ωστόσο, μερικές ερωτήσεις δεν απαντήθηκαν από όλους τους ερωτηθέντες, οπότε σε αυτές το σύνολο των απαντήσεων είναι μικρότερο από 249. Ως προς το φύλο οι γυναίκες έχουν μεγαλύτερη συμμετοχή, καθώς αποτελούν το 56,5% του δείγματος. Ηλικιακά το δείγμα χωρίστηκε σε πέντε κλάσεις: (1) μέχρι 25 ετών, (2) από 26-35, (3) από 36-45, (4) από 46-55 και (5) άνω των 55 ετών. Οι περισσότεροι ανήκουν στη δεύτερη και τρίτη ηλικιακή κλάση αφού το 85,6% αυτών είναι από 26 μέχρι 45 ετών. Ένα τρίτο δημογραφικό χαρακτηριστικό που ελέγχθηκε ήταν το επίπεδο εκπαίδευσης. Σχηματίστηκαν πέντε κλάσεις: (1) Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δημοτικό, Γυμνάσιο), (2) Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Λύκειο, ΤΕΕ), (3) Ανώτατη Εκπαίδευση (ΑΕΙ, ΤΕΙ), (4) Μεταπτυχιακό και (5) Διδακτορικό. Η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι απόφοιτοι κάποιου ανώτατου / ανώτερου εκπαιδευτικού ιδρύματος ή και κάτοχοι μεταπτυχιακού τίτλου, με αθροιστικό ποσοστό 89,6%. Τέλος, λήφθηκε υπόψη η κατηγορία επαγγέλματος, όπου δημόσιοι και ιδιωτικοί υπάλληλοι αποτελούν αθροιστικά το 79,1% του δείγματος, ενώ το 9,2% είναι άνεργοι. Η κατανομή του δείγματος με βάση το επάγγελμα φαίνεται στον Πίνακα 2.

Πίνακας 2: Κατανομή των συμμετεχόντων σε επαγγελματικές κατηγορίες.

Κατηγορία Επαγγέλματος	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Δημόσιος Υπάλληλος	88	35,3	35,3
Ιδιωτικός Υπάλληλος	109	43,8	79,1
Άνεργος	23	9,2	88,4
Αυτοαπασχολούμενος	21	8,4	96,8
Επιχειρηματίας	7	2,8	99,6
Εισοδηματίας	1	,4	100,0
Σύνολο	249	100,0	

5.2 Περιγραφική στατιστική απαντήσεων και διερεύνηση συσχέτισης των αντιλήψεων των ερωτώμενων με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά

Η υπ' αριθμόν (1) πρόταση, αναζήτησε το βαθμό συμφωνίας ή όχι του δείγματος, στο εάν η κρατική σύνταξη που λαμβάνουν οι σύγχρονοι συνταξιούχοι επαρκεί για να καλύψει τις βασικές βιοτικές τους ανάγκες (διατροφή, στέγη και ιατροφαρμακευτική περίθαλψη). Το 95,6% των συμμετεχόντων δήλωσε ότι συμφωνεί απόλυτα (53%) ή εν μέρει (42,6%), ότι η κρατική σύνταξη δεν επαρκεί για τα βασικά έξοδα διαβίωσης. Στον Πίνακα 3 παρουσιάζεται η συχνότητα κάθε απάντησης.

Πίνακας 3: Κατανομή απαντήσεων στην πρόταση 1*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Συμφωνώ απόλυτα	132	53,0	53,0
Συμφωνώ εν μέρει	106	42,6	95,6
Δεν έχω άποψη	4	1,6	97,2
Διαφωνώ εν μέρει	7	2,8	100,0
Σύνολο	249	100,0	

*Πρόταση 1: «Η κρατική σύνταξη δεν επαρκεί για την κάλυψη των βασικών αναγκών διαβίωσης (διατροφή, στέγη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη) των σημερινών συνταξιούχων.»

Δεν ανιχνεύθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ των απόψεων των υποκειμένων της έρευνας με τις κλάσεις των ηλικιών, το επίπεδο εκπαίδευσης και το επάγγελμα, αφού σε όλους τους ελέγχους η τιμή p ήταν μεγαλύτερη από 0,10.

Με την υπ' αριθμόν (2) πρόταση, οι συμμετέχοντες δήλωσαν εάν θεωρούν ότι όταν αφυπηρετήσουν, η κρατική σύνταξη που θα λαμβάνουν θα είναι αρκετή για ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης. Σε ποσοστό 68,5% εξέφρασαν τη διαφωνία τους (38,3% διαφωνούν απόλυτα και 30,2% διαφωνούν εν μέρει), ενώ σε ποσοστό 19,7% δήλωσαν ότι συμφωνούν. Αναλυτική εικόνα της διασποράς των απαντήσεων παρουσιάζεται στον Πίνακα 4.

Πίνακας 4: Κατανομή απαντήσεων στην πρόταση 2*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Διαφωνώ απόλυτα	95	38,3	38,3
Διαφωνώ εν μέρει	75	30,2	68,5
Δεν έχω άποψη	29	11,7	80,2
Συμφωνώ εν μέρει	45	18,1	98,4
Συμφωνώ απόλυτα	4	1,6	100,0
Σύνολο	248	100,0	

*Πρόταση 2: «Η σύνταξη που θα λάβω από τον κρατικό φορέα στον οποίο είμαι ασφαλισμένος, θα μου επιτρέψει να διατηρήσω ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης για εμένα και την οικογένειά μου.»

Δεν ανιχνεύθηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση ανάμεσα στις θέσεις των μελών του δείγματος και τις ηλικιακές κλάσεις ή το μορφωτικό επίπεδο, καθώς σε όλους τους ελέγχους το p ήταν μεγαλύτερο από 0,60. Αντίθετα βρέθηκε οριακά στατιστικά σημαντική συσχέτιση με το επάγγελμα ($p = 0,071$). Συγκεκριμένα, οι άνεργοι σε σχέση με όσους εργάζονται θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό (91,3%) ότι η κρατική σύνταξη που θα λάβουν δε θα είναι επαρκής για να έχουν ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης.

Η δήλωση Νο (3) προσδιόρισε πόσο απαραίτητη θεωρούν οι συμμετέχοντες τη λήψη μέτρων σε ατομικό επίπεδο, ώστε όταν θα έρθει η στιγμή της συνταξιοδότησης να έχει δημιουργηθεί ένα συμπληρωματικό εισόδημα. Οι μισοί σχεδόν (50,4%) δήλωσαν ότι συμφωνούν απόλυτα, το 40,7% ότι συμφωνεί εν μέρει, και το 6,5% ότι διαφωνεί εν μέρει. Ο Πίνακας 5 απεικονίζει τις απαντήσεις που δόθηκαν.

Πίνακας 5: Κατανομή απαντήσεων στη δήλωση 3*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Συμφωνώ απόλυτα	125	50,4	50,4
Συμφωνώ εν μέρει	101	40,7	91,1
Δεν έχω άποψη	4	1,6	92,7
Διαφωνώ εν μέρει	16	6,5	99,2
Διαφωνώ απόλυτα	2	,8	100,0
Σύνολο	248	100,0	

*Δήλωση 3: «Είναι απαραίτητο, ειδικά στις μέρες μας, ο άνθρωπος να μεριμνά έγκαιρα για τη δημιουργία προϋποθέσεων, που θα του δώσουν ένα συμπληρωματικό εισόδημα από τη συνταξιοδότησή του και μετά.»

Σε όλους τους ελέγχους το p βρέθηκε μεγαλύτερο από 0,40, συνεπώς δεν εντοπίστηκε στατιστικά σημαντική συσχέτιση των απαντήσεων των ερωτηθέντων με τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά.

Η ηλικία που είναι καταλληλότερη για να ξεκινήσει κάποιος να προγραμματίζει το συνταξιοδοτικό του εισόδημα ήταν το θέμα της ερώτησης Νο (4). Ποσοστό 86,3% του δείγματος υποστήριξε ότι το αργότερο μέχρι τα 45 έτη θα πρέπει να έχει λάβει κάποιος τις απαραίτητες πρόνοιες, για να δημιουργήσει επαρκές εισόδημα κατά την εποχή που θα αποχωρήσει από την ενεργό δράση. Αναλυτικά οι προτιμήσεις των συμμετεχόντων απεικονίζονται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6: Κατανομή απαντήσεων στην ερώτηση 4*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Πριν τα 25 έτη	28	11,2	11,2
Από 25 – 35	122	49,0	60,2
Από 36 – 45	65	26,1	86,3
Από 46 – 55	19	7,6	94,0
Μετά τα 55	8	3,2	97,2
Δε χρειάζεται προγραμματισμός	7	2,8	100,0
Σύνολο	249	100,0	

*Ερώτηση 4: «Ποια ηλικία θεωρείτε ότι είναι η καταλληλότερη για να ξεκινήσει κάποιος να προγραμματίζει το συνταξιοδοτικό του εισόδημα;»

Και στην ερώτηση αυτή η τιμή του p σε όλους τους ελέγχους ήταν μεγαλύτερη από 0,50, οπότε δεν προέκυψαν ευρήματα που να οδηγούν σε στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις.

Η ερώτηση Νο (5) παρείχε την άποψη του δείγματος αναφορικά με το πώς μπορεί να αυξηθεί το συνταξιοδοτικό εισόδημα. Ήταν ανοικτού τύπου, καθώς έδινε τη δυνατότητα στον ερωτώμενο να καταγράψει κάποια απάντηση διαφορετική από τις πέντε προτυπωμένες. Το 58,3% επέλεξε ως καλύτερο τρόπο τη συμμετοχή σε ιδιωτικό ασφαλιστικό σχέδιο συνταξιοδότησης, το 15,3% ότι μάλλον θα χρειαστεί κανείς να εργάζεται και μετά τη συνταξιοδότησή του και το 11,6% ότι είναι αναγκαίο να αυξηθούν οι εισφορές στον κρατικό φορέα ασφάλισης. Πέρα από τα παραπάνω υπήρχαν κι άλλες απόψεις που συνοψίζονται στον Πίνακα 7.

Πίνακας 7: Κατανομή απαντήσεων στην ερώτηση 5*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %
Συμμετοχή σε ιδιωτικό ασφαλιστικό σχέδιο συνταξιοδότησης	141	58,3
Μάλλον θα χρειαστεί να εργάζομαι μετά τη συνταξιοδότησή μου, για μερικά χρόνια ακόμη	37	15,3
Αύξηση του ποσοστού εισφορών στον κρατικό φορέα ασφάλισης	28	11,6
Όχι κατάχρηση κατασπατάληση των εισφορών από το κράτος	11	4,5
Αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης	9	3,7
Προσωπική αποταμίευση και επένδυση σε ακίνητα	5	2,1
Μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη άρα περισσότεροι εργαζόμενοι και άρα περισσότερες εισφορές	5	2,1
Τοποθέτηση των χρημάτων του κρατικού ασφαλιστικού φορέα σε επενδύσεις αυξημένου κινδύνου	4	1,7
Συμμετοχή και του κρατικού και του ιδιωτικού φορέα (εγχώριες και ξένες εταιρείες)	1	,4
Καλύτερη κατανομή συντάξεων και κατάργηση προνομίων τύπου παροχή σύνταξης σε ανύπαντρες θυγατέρες στρατιωτικών	1	,4
Σύνολο	242	100,0

*Ερώτηση 5: «Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να αυξηθεί το εισόδημα των μελλοντικών συνταξιούχων;»

Η τιμή του p για την ηλικία και το επίπεδο εκπαίδευσης ήταν μεγαλύτερη από 0,50 και έτσι δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις με αυτά τα δημογραφικά χαρακτηριστικά. Ως προς το επάγγελμα όμως, ανιχνεύθηκε μία οριακά στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($p = 0,079$). Αν ενώσουμε τους επιχειρηματίες και τους αυτοαπασχολούμενους σε μία επαγγελματική κλάση, προκύπτει ότι αυτή η κλάση θεωρεί σε μεγαλύτερο βαθμό από τους δημόσιους υπαλλήλους, ότι ο καλύτερος τρόπος αύξησης του εισοδήματος των μελλοντικών συνταξιούχων είναι η σύναψη ενός ιδιωτικού σχεδίου αποταμίευσης. Ειδικότερα, το 75% των αυτοαπασχολούμενων και επιχειρηματιών, έναντι του 48,2% των δημοσίων υπαλλήλων.

Η επόμενη ερώτηση αποκάλυψε το βαθμό κατά τον οποίο οι συμμετέχοντες γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά των σχεδίων συνταξιοδότησης που προσφέρει ο ιδιωτικός τομέας. Το 33,7% διαθέτει μέτρια γνώση, το 23,3% γνωρίζει λίγα πράγματα, το 22,5% γνωρίζει αρκετά, ενώ ποσοστό 14,5% δε γνωρίζει καθόλου λεπτομέρειες για αυτού του είδους τα ασφαλιστικά προϊόντα. Αναλυτικά η κατανομή των απαντήσεων φαίνεται στον Πίνακα 8.

Πίνακας 8: Κατανομή απαντήσεων στην ερώτηση 6*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Πολύ καλά	15	6,0	6,0
Αρκετά καλά	56	22,3	28,3
Μέτρια	84	33,7	62,0
Λίγο	58	23,5	85,5
Καθόλου	36	14,5	100,0
Σύνολο	249	100,0	

*Ερώτηση 6: «Γνωρίζετε τα βασικά χαρακτηριστικά και τον τρόπο λειτουργίας των ιδιωτικών ασφαλιστικών προγραμμάτων συνταξιοδότησης;»

Δεν εντοπίστηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις με το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα, διότι το p σε όλους τους ελέγχους βρέθηκε μεγαλύτερο του 0,10. Ωστόσο, ανιχνεύθηκε θετική, ασθενής και στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ κλάσεων ηλικιών και βαθμού γνώσης χαρακτηριστικών και τρόπου λειτουργίας των ιδιωτικών προγραμμάτων συνταξιοδότησης ($r_{ho} = 0,198$ και $p = 0,002$). Συγκεκριμένα, φαίνεται ότι τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας, γνωρίζουν καλύτερα τα προγράμματα αυτά από τα νεότερα σε ηλικία άτομα.

Το πόσο σημαντική θεωρούν οι συμμετέχοντες την αγορά και διατήρηση κάποιου ιδιωτικού πλάνου συνταξιοδότησης φάνηκε μέσω της πρότασης (7). Λίγοι παραπάνω από τους μισούς (51,2%) το θεωρούν πολύ χρήσιμο, ενώ το 31,9% το θεωρεί λίγο χρήσιμο. Ο Πίνακας 9 παρουσιάζει ολόκληρη τη διασπορά των απαντήσεων.

Πίνακας 9: Κατανομή απαντήσεων στην πρόταση 7*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Απόλυτα απαραίτητο	14	5,6	5,6
Πολύ χρήσιμο	127	51,2	56,8
Λίγο χρήσιμο	79	31,9	88,7
Ελάχιστα χρήσιμο	19	7,7	96,4
Καθόλου χρήσιμο	9	3,6	100,0
Σύνολο	248	100,0	

*Πρόταση 7: «Θεωρείτε ότι ένα ιδιωτικό ασφαλιστικό πρόγραμμα συνταξιοδότησης - αποταμίευσης είναι:»

Για την παραπάνω πρόταση δεν ανιχνεύθηκαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στις απαντήσεις των ερωτηθέντων και τα δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (όλοι οι έλεγχοι έδωσαν p μεγαλύτερο του 0,60).

Στη δήλωση (8) κάθε άτομο του δείγματος κατέταξε με σειρά σπουδαιότητας τους παράγοντες που θα το οδηγούσαν στη σύναψη ενός ιδιωτικού ασφαλιστηρίου αποταμίευσης. Φαίνεται ότι ο σπουδαιότερος παράγοντας για μία τέτοια απόφαση, είναι να παρέχει το ασφαλιστήριο «εγγυημένη ισόβια σύνταξη». Ακολουθεί η ύπαρξη ενός «ανεξάρτητου φορέα εποπτείας των ασφαλιστικών επιχειρήσεων», στη συνέχεια ο παράγοντας «μείωση των κρατικών συντάξεων» και η «έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς φορείς ασφάλισης». Στον Πίνακα 10 παραθέτουμε τη συνολική εικόνα.

Πίνακας 10: Κατανομή απαντήσεων στην δήλωση 8*.

Παράγοντες	Πλήθος Ατόμων	Μέσος Όρος	Τυπική Απόκλιση
Εγγυημένη ισόβια σύνταξη	209	2,54	1,51
Ανεξάρτητος φορέας εποπτείας ασφαλιστικών εταιρειών	184	3,36	1,89
Μείωση των κρατικών συντάξεων	178	3,39	1,82
Έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς φορείς ασφάλισης	173	3,47	2,05
Ασφαλιστική εταιρεία με καλή φήμη στην αγορά	182	3,51	1,90
Χαμηλότερο δυνατό κόστος	184	3,84	1,76
Υψηλή σύνταξη ανεξαρτήτως επενδυτικού κινδύνου	139	4,96	2,01

*Δήλωση 8: «Αριθμήστε τους παρακάτω παράγοντες, ξεκινώντας από τον πιο σπουδαίο, που θα σας επηρέαζαν θετικά στην απόφασή σας για αγορά ενός ιδιωτικού ασφαλιστικού προγράμματος συνταξιοδότησης (επιλέξτε όσους επιθυμείτε, χρησιμοποιώντας τον «καταρράκτη» στα αριστερά κάθε επιλογής):»

Σε ότι αφορά το μορφωτικό επίπεδο, η επεξεργασία των δεδομένων δεν ανίχνευσε στατιστικά σημαντική συσχέτισή του, με τις απόψεις που εξέφρασαν οι ερωτώμενοι στην εν λόγω δήλωση (p μεγαλύτερο από 0,15).

Αντιθέτως ανίχνευσε θετική, μέτριας έντασης και στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ κλάσεων ηλικίας και ύπαρξης ενός «ανεξάρτητου φορέα εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών» ($r_{ho} = 0,225$ και $p = 0,002$). Το ίδιο συμβαίνει και με τον παράγοντα «ασφαλιστική εταιρεία με καλή φήμη στην αγορά» ($r_{ho} = 0,293$ και $p < 0,001$). Πιο συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει ότι όσο η ηλικία μεγαλώνει τόσο πιο βαρύνουσα σημασία αποκτούν οι δύο παραπάνω παράγοντες στην απόφαση των ατόμων του δείγματος να συνάψουν ένα ιδιωτικό ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης. Επίσης εντοπίστηκε αρνητική, μέτριας έντασης και στατιστικά σημαντική συσχέτιση μεταξύ κλάσεων ηλικίας και του παράγοντα «έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς φορείς ασφάλισης» ($r_{ho} = - 0,207$ και $p = 0,006$). Ειδικότερα, αυτό σημαίνει ότι όσο αυξάνει η ηλικία, τόσο ελαττώνεται η σημασία του παραπάνω, ως παράγοντα που επιδρά θετικά στην απόφαση αγοράς ενός ιδιωτικού προγράμματος αποταμίευσης.

Τέλος ως προς το επάγγελμα, ανιχνεύθηκε στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ της σημασίας του παράγοντα «ασφαλιστική εταιρεία με καλή φήμη στην αγορά» και του επαγγέλματος, καθώς το p βρέθηκε ίσο με 0,029 (στους λοιπούς ελέγχους το p ήταν μεγαλύτερο από 0,25). Πιο συγκεκριμένα, οι επιχειρηματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι θεωρούν σε μεγαλύτερο βαθμό από τους υπολοίπους ότι θα επηρεάζονταν θετικά από τον παραπάνω παράγοντα, στην απόφασή τους για σύναψη ιδιωτικού ασφαλιστηρίου συνταξιοδότησης.

Το 18,5% των ατόμων του δείγματος, είναι κάτοχοι κάποιου τύπου ιδιωτικού ασφαλιστηρίου για παροχή σύνταξης, όπως έδειξε η ερώτηση (9). Την πρόταση Νο (10) συμπλήρωσαν μόνο όσοι έχουν σε ισχύ ένα τέτοιο ασφαλιστήριο, όπου και σημείωσαν πόσα ασφάλιστρα καταβάλλουν ετησίως για αυτό το σκοπό. Το 76,1% όσων είναι ασφαλισμένοι, καταβάλλει μέχρι 1.000 € ετησίως. Ο πίνακας 11 συνοψίζει όλες τις απαντήσεις.

Πίνακας 11: Κατανομή απαντήσεων στην πρόταση 10*.

Απάντηση	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Μέχρι 200 €	14	30,4	30,4
Από 201 – 500 €	12	26,1	56,5
Από 501 – 1.000 €	9	19,6	76,1
Από 1001 – 1.500 €	7	15,2	91,3
Πάνω από 1.500 €	4	8,7	100,0
Σύνολο	46	100,0	

*Πρόταση 10: «Σημειώστε το ύψος των ετήσιων ασφαλίσεων που καταβάλλετε:»

Οι δύο επόμενες δηλώσεις επιχειρήσαν να αποσαφηνίσουν εάν το δυσμενές οικονομικό περιβάλλον της τελευταίας εξαετίας, μετέβαλλε τη στάση των ατόμων του δείγματος έναντι

των ιδιωτικών προγραμμάτων συνταξιοδότησης και με ποιον τρόπο. Το 72,5% θεωρεί ότι στις μέρες μας είναι πιο απαραίτητη από ότι στο παρελθόν η σύναψη ιδιωτικού προγράμματος αποταμίευσης (23,9% συμφωνεί απόλυτα και 48,6% συμφωνεί εν μέρει). Λίγο περισσότερο από τα 2/3 του δείγματος δεν είχε τέτοιο ασφαλιστήριο και συνεχίζει να μην έχει μεσούσης της κρίσης, το 12,6% είχε και το διατηρεί χωρίς αλλαγές, το 12,1% ενώ είχε το διέκοψε με την επέλευση της κρίσης, εισπράττοντας το μέχρι τη στιγμή της διακοπής συσσωρευμένο κεφάλαιο και το 2,8% δεν είχε και απέκτησε ένα συνταξιοδοτικό πρόγραμμα, αφότου ξέσπασε η κρίση. Επίσης, δινόταν η δυνατότητα να καταγράψει κάποιος κάτι διαφορετικό από τις πέντε προτυπωμένες απαντήσεις. Οι Πίνακες 12 και 13 αποτυπώνουν τη συνολική εικόνα.

Πίνακας 12: Κατανομή απαντήσεων στην πρόταση 11*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Συμφωνώ απόλυτα	59	23,9	23,9
Συμφωνώ εν μέρει	120	48,6	72,5
Δεν έχω άποψη	25	10,1	82,6
Διαφωνώ εν μέρει	24	9,7	92,3
Διαφωνώ απόλυτα	19	7,7	100,0
Σύνολο	247	100,0	

*Πρόταση 11: «Στις μέρες μας, που η παρατεινόμενη οικονομική κρίση έχει μειώσει σημαντικά τα εισοδήματα και τα έκδηλα προβλήματα που απειλούν τη βιωσιμότητα των κρατικών ασφαλιστικών ταμείων, είναι απαραίτητη περισσότερο από ότι στο παρελθόν η σύναψη ενός ιδιωτικού προγράμματος συνταξιοδότησης.»

Πίνακας 13: Κατανομή απαντήσεων στη δήλωση 12*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %
Δεν είχα ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης πριν από την κρίση και συνεχίζω να μην έχω	170	68,8
Είχα και το διατηρώ μέχρι σήμερα χωρίς αλλαγές	31	12,6
Είχα και το διέκοψα, εισπράττοντας τις συσσωρευμένες αποταμιεύσεις	30	12,1
Δεν είχα και απέκτησα ένα ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης	7	2,8
Είχα και αύξησα το ποσό των ασφαλιστρών που καταβάλλω	2	,8
Έχω αλλά φοβάμαι πως δε θα μπορέσω να το διατηρήσω	2	,8
Δεν είχα πριν την κρίση, αλλά σκέφτομαι να αποκτήσω ένα ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης	2	,8
Είχα και το διέκοψα, διεκδικώ δικαστικά τις αποταμιεύσεις μου	2	,8
Είχα και το μείωσα για να μπορώ να το πληρώνω	1	,4
Σύνολο	247	100,0

*Δήλωση 12: «Σημειώστε εάν η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008, επηρέασε τη στάση σας απέναντι στα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά προγράμματα με κάποιον από τους παρακάτω τρόπους:»

Στην τελευταία πρόταση οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να καταθέσουν το βαθμό συμφωνίας τους σε μία ενδεχόμενη σύμπραξη του δημόσιου με τον ιδιωτικό τομέα για την πιο αποτελεσματική επίλυση του συνταξιοδοτικού προβλήματος. Το 59,5% αυτών συμφωνούν (18,6% συμφωνούν απόλυτα και 40,9% εν μέρει), ενώ το 28,7% διαφωνούν (11,7% διαφωνούν απόλυτα και 17% εν μέρει). Το 11,7% του δείγματος δεν εξέφρασε άποψη. Ο Πίνακας 14 παραθέτει τη γενική εικόνα.

Πίνακας 14: Κατανομή απαντήσεων στη δήλωση 13*.

Απαντήσεις	Συχνότητα	Ποσοστό %	Αθροιστικό Ποσοστό %
Συμφωνώ απόλυτα	46	18,6	18,6
Συμφωνώ εν μέρει	101	40,9	59,5
Δεν έχω άποψη	29	11,7	71,2
Διαφωνώ εν μέρει	42	17,0	88,2
Διαφωνώ απόλυτα	29	11,7	100,0
Σύνολο	247	100,0	

*Δήλωση 13: «Ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος επίλυσης του συνταξιοδοτικού προβλήματος κατά τα επόμενα χρόνια, είναι η δημιουργία ιδιωτικών σχημάτων ασφάλισης που θα λειτουργούν συμπληρωματικά στα κρατικά συστήματα.»

Στις ερωτήσεις (9) – (13) η ανάλυση δεν εντόπισε στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις, ανάμεσα στις απόψεις των μελών του δείγματος και τα επιλεγμένα δημογραφικά χαρακτηριστικά (σε όλους τους ελέγχους το p ήταν μεγαλύτερο από 0,05 καθώς κυμάνθηκε μεταξύ 0,15 μέχρι 0,40).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ – ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παρούσα έρευνα επιχειρεί να αποσαφηνίσει τις αντιλήψεις και να εντοπίσει τάσεις συμπεριφοράς, δείγματος του εργατικού δυναμικού της χώρας, επί του συνταξιοδοτικού προβλήματος. Για το λόγο αυτό τέθηκαν πέντε επιμέρους στόχοι, που προσεγγίζουν τις διάφορες παραμέτρους του θέματος.

6.1 Πρώτος ερευνητικός στόχος

Οι απόψεις των συμμετεχόντων για την τρέχουσα κατάσταση και οι προβλέψεις τους για τα επίπεδα των κρατικών συντάξεων, όταν θα συνταξιοδοτηθούν και οι ίδιοι.

Σε ποσοστό 95,6%, δηλαδή σχεδόν ομόφωνα, οι συμμετέχοντες δήλωσαν ότι στην εποχή μας η κρατική σύνταξη δεν επαρκεί για την κάλυψη των βασικών δαπανών διαβίωσης. Παράλληλα λίγο περισσότερο από δύο στους τρεις (ποσοστό 68,5%) θεωρούν ότι η σύνταξη που θα λαμβάνουν στο μέλλον από το κράτος, δε θα τους παρέχει ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο. Τη συγκεκριμένη άποψη υιοθετούν σε μεγαλύτερο βαθμό οι άνεργοι (ποσοστό 91,3%) σε σχέση με όσους εργάζονται, κάτι που είναι αναμενόμενο, αφού για το διάστημα που κάποιος βρίσκεται εκτός αγοράς εργασίας, δεν καταβάλλει ασφαλιστικές εισφορές κι έτσι για την περίοδο ανεργίας δεν μπορεί να δημιουργήσει συντάξιμο χρόνο. Οι παραπάνω θέσεις υιοθετούνται από το σύνολο του δείγματος και μάλιστα ανεξάρτητα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά που διερευνήθηκαν. Ουσιαστικά, αντανακλούν τις συνεχείς μειώσεις που έχουν υποστεί οι συντάξεις την τελευταία τετραετία, συνεπεία των δυσχερειών που προκαλούν η διαρκής γήρανση του πληθυσμού, οι δημοσιονομικές πιέσεις και η παρατεταμένη ύφεση, και οδηγούν στην πεποίθηση ότι η κατάσταση δύσκολα θα αλλάξει στο μέλλον.

6.2 Δεύτερος ερευνητικός στόχος

Πόσο σημαντική είναι η ανάγκη δημιουργίας επιπλέον εισοδήματος μετά τη λήξη του εργασιακού βίου.

Δεδομένων των απόψεων που εξέφρασαν οι ερωτώμενοι, όπως συνοψίστηκαν στον πρώτο ερευνητικό στόχο, ερμηνεύεται εύκολα η συμφωνία τους σε ποσοστό 91,1%, ότι στις μέρες μας είναι απαραίτητη η ανάληψη ατομικής πρωτοβουλίας, προκειμένου κατά τη φάση της

συνταξιοδότησης να δημιουργηθεί ένα εισόδημα, επιπλέον της κρατικής σύνταξης. Ένας στους δύο θεωρεί ότι η ηλικία από 25 έως 35 ετών είναι η καταλληλότερη για να ξεκινήσει ο συνταξιοδοτικός προγραμματισμός, ενώ σε αθροιστική βάση το 86,3% θεωρεί ότι αυτό πρέπει να γίνει το αργότερο μέχρι την ηλικία των 45. Το παραπάνω φανερώνει ότι, υπό τις τρέχουσες συνθήκες, έχει γίνει συνείδηση στους περισσότερους, η ανάγκη να τροφοδοτήσουν το εισόδημά τους όταν θα αποχωρήσουν από την ενεργό δράση και με άλλες πηγές, πέρα από την κρατική σύνταξη και μάλιστα αναγνωρίζουν ότι θα πρέπει να αναλάβουν τις απαιτούμενες πρόνοιες, έγκαιρα και συγκεκριμένα όχι αργότερα από τα 45 χρόνια τους, ώστε μέχρι το τέλος του εργασιακού βίου να έχει σχηματιστεί ένα ικανό κεφάλαιο προς ρευστοποίηση.

Αρκετά περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες (58,3%) συμφώνησαν ότι ο καλύτερος τρόπος για να ικανοποιηθεί η παραπάνω ανάγκη, είναι η προσφυγή στον ιδιωτικό τομέα, μέσω της σύναψης ενός ασφαλιστικού σχεδίου αποταμίευσης, που θα ωριμάζει και θα προσφέρει εισόδημα κατά τη λήξη του εργασιακού βίου. Μάλιστα, η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι αυτή τη λύση προκρίνουν σε μεγαλύτερο βαθμό οι επιχειρηματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι ως ενιαία επαγγελματική κλάση (75%), σε σχέση με τους δημόσιους υπαλλήλους (48,2%). Ένας πιθανός λόγος που αυτό συμβαίνει, είναι διότι οι επιχειρηματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι λόγω της φύσης της εργασίας τους διαθέτουν πιο ευρύ επαγγελματικό κύκλο, οπότε είναι πιο εύκολο να προσεγγιστούν από τις ασφαλιστικές εταιρείες και έτσι διαθέτουν πληρέστερη ενημέρωση για την ιδιωτική ασφάλιση. Ένας επιπλέον λόγος ενδεχομένως να είναι ότι το τρέχον εισόδημα των επιχειρηματιών και αυτοαπασχολούμενων τους επιτρέπει να προχωρήσουν σε μια τέτοια επένδυση, σε αντίθεση με τους δημόσιους υπαλλήλους που τα τελευταία χρόνια είχαν σημαντικές μειώσεις στις απολαβές τους και τους απασχολεί περισσότερο η τρέχουσα κατάσταση και λιγότερο το συνταξιοδοτικό τους μέλλον.

6.3 Τρίτος ερευνητικός στόχος

Ο ρόλος που μπορεί να διαδραματίσει ο θεσμός της ιδιωτικής ασφάλισης στην άμβλυνση του συνταξιοδοτικού προβλήματος.

Εφόσον τα ιδιωτικής φύσης ασφαλιστικά σχέδια διαφαίνεται να έχουν ένα προβάδισμα στις προτιμήσεις των ατόμων του δείγματος, ως πιθανό μέσο χειρισμού του συνταξιοδοτικού προβλήματος, είναι χρήσιμο να δούμε εάν και κατά πόσο οι ερωτώμενοι τα θεωρούν ωφέλιμα και εάν γνωρίζουν τα χαρακτηριστικά και τον τρόπο λειτουργίας αυτών των σχεδίων.

Περισσότεροι από ένας στους δύο (51,2%) τα θεωρούν πολύ χρήσιμα, ενώ σε ότι αφορά το βαθμό γνώσης διαπιστώθηκε σχετική διασπορά στις απαντήσεις, καθώς ποσοστό 22,5% δήλωσε ότι τα γνωρίζει αρκετά καλά, 33,7% διαθέτει μέτρια γνώση, ενώ 23,3% τα γνωρίζει λίγο και 14,5% δεν τα γνωρίζει καθόλου.

Η στατιστική ανάλυση αποκάλυψε ότι όσο μεγαλώνει η ηλικία, τόσο αυξάνει ο βαθμός γνώσης για τέτοια προγράμματα, κάτι που ίσως οφείλεται στο ότι οι νεότεροι προβληματίζονται λίγο ή καθόλου για ένα ζήτημα που θα αντιμετωπίσουν μετά από μερικές δεκαετίες, σε αντίθεση με τους μεγαλύτερους που καθώς πλησιάζουν προς τη φάση της συνταξιοδότησης φροντίζουν να ενημερωθούν για αυτή την εναλλακτική επιλογή.

Η παροχή εγγυημένης ισόβιας σύνταξης αναδείχθηκε από τους περισσότερους ως ο πιο καθοριστικός παράγοντας που θα ωθούσε κάποιον να συνάψει ένα ιδιωτικό σχέδιο αποταμίευσης, πιθανόν διότι στην εποχή μας λίγοι είναι διατεθειμένοι να αναλάβουν επικίνδυνες επενδύσεις υψηλής απόδοσης. Το παραπάνω ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο παράγοντας «υψηλή σύνταξη ανεξαρτήτως επενδυτικού κινδύνου» κατατάχθηκε από τους συμμετέχοντες ως ο λιγότερο σημαντικός για μια τέτοια απόφαση. Επίσης διαπιστώθηκε ότι ο παράγοντας «κόστος ασφάλισης» έχει σχετικά μικρή σημασία, διότι τοποθετήθηκε στην προτελευταία θέση.

Στατιστικά προέκυψε ότι, όσο μεγαλώνει η ηλικία των μελών του δείγματος, τόσο πιο ψηλά ιεραρχούν την ύπαρξη ενός ανεξάρτητου φορέα εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών και την επιλογή ασφαλιστικής εταιρείας με καλή φήμη, ως παράγοντες που θα τους ωθούσαν να αγοράσουν ένα ιδιωτικό συνταξιοδοτικό σχέδιο. Πέραν του ότι οι πιο μεγάλοι σε ηλικία είναι περισσότερο ενημερωμένοι, η τάση αυτή ίσως εξηγείται και από το ότι ενδεχομένως οι μεγαλύτεροι, λόγω περισσότερης εμπειρίας, έχουν γίνει μάρτυρες περιστατικών που ασφαλιστικές εταιρείες λόγω αδυναμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεών τους, έπαυσαν τη λειτουργία τους, αφήνοντας εκτεθειμένους τους πελάτες τους. Άλλωστε στον Πίνακα 15 και σύμφωνα με στοιχεία της Ένωσης Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδας, από το 2000 μέχρι το 2012 το πλήθος των ασφαλιστικών εταιρειών του Κλάδου Ζωής μειώθηκε κατά 35%. Ένα μέρος αυτής της μείωσης προέρχεται από κλείσιμο αφερέγγυων εταιρειών. Κατά συνέπεια είναι λογικό η φήμη και η αξιοπιστία να παίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή ασφαλιστικής εταιρείας, όπως επίσης και η ύπαρξη ενός ανεξάρτητου φορέα που θα ασκεί αποτελεσματική εποπτεία στον ασφαλιστικό κλάδο και θα διασφαλίζει την οικονομική ευρωστία των εταιρειών.

Πίνακας 15: Αριθμός ασφαλιστικών εταιρειών Ελλάδας κατά τη δωδεκαετία 2000 – 2012*.

Έτος	Ζωής	Ζημιών	Μικτές	Σύνολο
2012	13	45	11	69
2011	13	45	11	69
2010	14	48	11	73
2009	17	51	13	81
2008	15	58	12	85
2007	16	57	13	86
2006	17	60	13	90
2005	18	64	13	95
2004	19	67	13	99
2003	19	68	13	100
2002	20	69	13	102
2001	20	74	13	107
2000	20	76	14	110

*Πηγή: Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδας (www.eaee.gr)

Αντιθέτως, η σημασία του παράγοντα «έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς φορείς ασφάλισης» μειώνεται, με την αύξηση της ηλικίας, οπότε τα νεότερα άτομα του δείγματος κατατάσσουν τον παράγοντα αυτό σε υψηλότερη θέση από ότι οι μεγαλύτεροι. Ενδεχομένως οι νεότεροι, επειδή έχουν περισσότερα χρόνια να διανύσουν μέχρι τη συνταξιοδότηση και με τις προοπτικές για το μέλλον του κρατικού συστήματος ασφάλισης να διαγράφονται δυσοίωνες, αισθάνονται περισσότερη ανασφάλεια για την μελλοντική ικανότητα των ταμείων να πληρώνουν επαρκείς συντάξεις.

Σύμφωνα με τη στατιστική ανάλυση, οι επιχειρηματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι, σε σχέση με τις άλλες επαγγελματικές κλάσεις, θεωρούν σημαντικότερο κριτήριο για την αγορά ενός ιδιωτικού προγράμματος συνταξιοδότησης, το να διαθέτει η ασφαλιστική εταιρεία καλή φήμη και να χαίρει εκτίμησης στην αγορά. Αυτό μπορεί να συμβαίνει, ίσως γιατί η παραπάνω επαγγελματική ομάδα, όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, διαθέτει πληρέστερη εικόνα για τα τεκταινόμενα στην ασφαλιστική αγορά κι έτσι αντιλαμβάνεται καλύτερα τον κίνδυνο που διατρέχει μία ασφαλιστική εταιρεία, όταν κάνει κακή διαχείριση των στοιχείων του ενεργητικού της. Κατά συνέπεια με γνώμονα τη διασφάλιση των δικών τους συμφερόντων οι επιχειρηματίες και οι αυτοαπασχολούμενοι, θα εμπιστευτούν τις αποταμιεύσεις τους σε εύρωστες ασφαλιστικές εταιρείες που απολαμβάνουν την εμπιστοσύνη της αγοράς.

Το 18,5% των ερωτηθέντων είναι ασφαλισμένοι σε κάποια ασφαλιστική εταιρεία του ιδιωτικού τομέα, προκειμένου να ενισχύσουν το εισόδημά τους, με τη λήξη του εργασιακού τους βίου. Το μεγαλύτερο ποσοστό παρουσιάζεται εντός της επαγγελματικής κλάσης των επιχειρηματιών και αυτοαπασχολούμενων (8 στους 29, ή 27,6%). Επίσης, είναι ασφαλισμένοι περισσότεροι άνδρες (ποσοστό 21,3%), από ότι γυναίκες (ποσοστό 16,4%). Γενικά, από την

έρευνα γίνεται σαφές ότι η διείσδυση των ασφαλιστικών προϊόντων αυτού του είδους είναι σχετικά χαμηλή.

6.4 Τέταρτος ερευνητικός στόχος

Η αντίληψη της στάσης των μελών του δείγματος απέναντι στα ιδιωτικά προγράμματα αποταμίευσης, σε συνάρτηση με την επαπειλούμενη βιωσιμότητα των δημόσιων συστημάτων ασφάλισης και την οικονομική ύφεση.

Από την έρευνα προκύπτει ότι, η οικονομική ανασφάλεια που επικρατεί στο κοινωνικό σύνολο εξαιτίας της παραμένουσας ύφεσης και των συνεχών μειώσεων στο ύψος των συντάξεων, ωθεί το 72,5% των ερωτώμενων να θεωρεί ότι στην εποχή μας είναι περισσότερο απαραίτητη από ότι παλαιότερα, η σύναψη ενός ιδιωτικού σχεδίου συνταξιοδότησης. Ωστόσο, η δήλωση αυτή παραμένει για τους περισσότερους μία διαπίστωση που δε μετουσιώνεται σε αγορά ασφάλισης, καθώς τελικά μόνο το 18,5% των ατόμων του δείγματος έχει σε ισχύ ένα τέτοιο ασφαλιστήριο. Βέβαια, από την άλλη πλευρά τριάντα άτομα, δήλωσαν ότι ενώ πριν το 2008 κατείχαν ασφαλιστήριο αποταμίευσης, το έπαυσαν εξαιτίας της οικονομικής κρίσης, κάτι που φανερώνει την αρνητική επίδραση της κρίσης.

Ειδικότερα η ερώτηση (12) αποκάλυψε ότι, από την έναρξη της κρίσης και μέχρι το παρόν, το 16% του δείγματος (σαράντα άτομα) μετέβαλλε τη στάση του απέναντι στα συνταξιοδοτικά ασφαλιστικά προγράμματα ως εξής:

1) όπως μόλις αναφέρθηκε, τριάντα άτομα (12% του δείγματος) ενώ είχαν μία τέτοια ασφάλιση, τη διέκοψαν εισπράττοντας το κεφάλαιο που είχε δημιουργηθεί μέχρι το χρόνο διακοπής. Αυτό έρχεται σε συμφωνία με το γεγονός ότι, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, τα εγγεγραμμένα ασφάλιστρα στο κλάδο ζωής σημείωσαν πτώση από το 2008 μέχρι το 2012 κατά 22%.

2) επτά άτομα (2,8%) ενώ δεν είχαν, απέκτησαν ένα τέτοιο ασφαλιστήριο και

3) δύο άτομα αντέδρασαν αυξάνοντας το ύψος των ετήσιων ασφαλιστρών, ενώ ένας ερωτώμενος μείωσε τα ετήσια ασφάλιστρα για να μπορεί να συνεχίσει την καταβολή τους.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η πλειονότητα (75%) όσων μετέβαλλαν τη στάση τους, επέλεξαν να διακόψουν την κάλυψή τους, μολονότι πριν την κρίση ήταν ασφαλισμένοι. Μάλιστα, η στατιστική επεξεργασία έδειξε ότι η συμπεριφορά αυτή ακολουθήθηκε από όλους όσους την επέλεξαν, στον ίδιο βαθμό, δηλαδή ανεξάρτητα από τα δημογραφικά χαρακτηριστικά που περιλαμβάνονται στην έρευνα (φύλο, ηλικία, επίπεδο μόρφωσης και επάγγελμα). Συνεπώς, οι αιτίες αυτής της τάσης θα πρέπει να αναζητηθούν αλλού.

Ενδεχομένως, η στασιμότητα των μακροοικονομικών δεικτών, η μείωση των εισοδημάτων και η ανασφάλεια για το μέλλον, που επικρατεί στις τάξεις του κοινωνικού συνόλου, προκαλούν μείωση της κατανάλωσης προϊόντων και υπηρεσιών και βέβαια η ασφάλιση γενικά και ειδικότερα η ασφάλιση συνταξιοδότησης, δεν ξεφεύγουν από τον κανόνα.

6.5 Πέμπτος ερευνητικός στόχος

Πόσο συμφωνεί το δείγμα με μία ολιστική προσέγγιση του προβλήματος, δηλαδή μία πιθανή σύμπραξη του κρατικού με τον ιδιωτικό τομέα.

Η ιδέα της συνεργασίας δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για τη δημιουργία ενός βιώσιμου και επιτυχημένου μοντέλου συνταξιοδότησης, γίνεται αποδεκτή από την πλειονότητα του δείγματος, καθώς σχεδόν έξι στα δέκα άτομα δηλώνουν ότι συμφωνούν απόλυτα ή εν μέρει, ενώ περίπου τρεις στους δέκα διαφωνούν. Ο βαθμός συμφωνίας εκδηλώνεται εξίσου, σε όλες τις κλάσεις του δείγματος (ηλικιακές, επαγγελματικές και εκπαιδευτικής βαθμίδας) χωρίς στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις. Φαίνεται ότι οι συνθήκες ωριμάζουν για μία τέτοια ολιστική προσέγγιση του προβλήματος. Το κοινωνικό σύνολο χρειάζεται περισσότερη και σφαιρική πληροφόρηση επί του θέματος και σε αυτό πρέπει να συνεργαστούν όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς: το κράτος, η πανεπιστημιακή κοινότητα, οι παραγωγικοί φορείς, οι εκπρόσωποι των εργαζόμενων και των εργοδοτών, η ασφαλιστική βιομηχανία και ο φορέας εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών. Ασφαλώς, η ευρωπαϊκή και διεθνής εμπειρία (για παράδειγμα το συνταξιοδοτικό μοντέλο της Σουηδίας που αναλύθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο) θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και να αξιοποιηθούν κατά την εξέλιξη της διαβούλευσης.

6.6 Σύνοψη συμπερασμάτων – Ζητήματα προς μελλοντική διερεύνηση

Η ανάγκη καίριων παρεμβάσεων στο συνταξιοδοτικό σύστημα της χώρας είναι επιτακτική και σε αυτό συναινεί η συντριπτική πλειοψηφία του δείγματος που συμμετείχε στην παρούσα έρευνα. Ο τρόπος με τον οποίο θα προχωρήσει αυτή η διαδικασία είναι το δυσεπίλυτο πρόβλημα. Σε γενικές γραμμές, πέρα από δυσάρεστες αλλά αναγκαίες προσαρμογές, όπως η αύξηση της ηλικίας συνταξιοδότησης, και του ποσοστού εισφορών στα κρατικά ταμεία ασφάλισης, ή και η μείωση του ύψους των κρατικών συντάξεων, ρυθμίσεις που έχουν ήδη προχωρήσει, οι περισσότεροι συμμετέχοντες, θεωρούν ότι η συνδρομή του ιδιωτικού τομέα είναι απαραίτητη. Μία τέτοια εξέλιξη θα έχει πολλαπλά οφέλη για όλους τους ενεχόμενους:

- 1) Παροχή εισοδήματος στους μελλοντικούς συνταξιούχους ικανού να τους εξασφαλίσει ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης.
- 2) Δημιουργία πολλών νέων θέσεων εργασίας στην ασφαλιστική βιομηχανία για τη διανομή, πώληση και διαχείριση των ατομικών και ομαδικών συνταξιοδοτικών προγραμμάτων.
- 3) Νέα φορολογικά έσοδα για το κράτος και αύξηση των επενδύσεων.

Τα συμπεράσματα της έρευνας θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν από την ασφαλιστική βιομηχανία. Πράγματι, φάνηκε ότι αν και οι περισσότεροι αντιλαμβάνονται τη σημασία της ασφάλισης ως μία ικανοποιητική λύση στο συνταξιοδοτικό αδιέξοδο, τελικά λίγοι είναι ασφαλισμένοι. Σε αυτό συντελεί σημαντικά και η παρατεταμένη οικονομική ύφεση που ώθησε το 12% του δείγματος να διακόψει το συνταξιοδοτικό του πρόγραμμα, διότι πιθανόν το θεωρούν είδος πολυτελείας στη δύσκολη οικονομική καμπή που διανύει η χώρα. Επίσης, σημαντικό εύρημα ήταν ότι όλο και περισσότεροι κατανοούν, το πόσο απαραίτητος είναι για μία ασφαλιστική αγορά ένας ανεξάρτητος φορέας, που θα ασκεί αποτελεσματική εποπτεία σε προληπτική, παρά σε κατασταλτική βάση.

Επομένως, οι ασφαλιστικές εταιρείες θα πρέπει να εργαστούν προς μία κατεύθυνση ενδυνάμωσης της εμπιστοσύνης των πολιτών προς το θεσμό της ασφάλισης και με τη βοήθεια του νέου εποπτικού πλαισίου που θα εφαρμοστεί πανευρωπαϊκά, να εξυγιανθούν περαιτέρω και να ενισχύσουν τη διαφάνεια και την εξωστρέφειά τους. Τέλος, είναι απαραίτητο να αναλάβουν πρωτοβουλίες ανάδειξης της κρίσιμης σημασίας της ασφάλισης για τον οικογενειάρχη και τον επαγγελματία, καθώς η ασφάλιση αν και για πολλούς έρχεται σε δεύτερη μοίρα, η απουσία της, ειδικά στη σημερινή εποχή και ειδικά για τους οικονομικά ασθενέστερους, μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα επιζήμια για τα άτομα και την κοινωνία.

Στην παρούσα έρευνα δε διερευνήθηκε ο τρόπος με τον οποίο θα ήταν δυνατό να συνδυαστούν ποιοτικά και ποσοτικά ο δημόσιος και ιδιωτικός τομέας, ώστε να παρέχουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα στις επόμενες γενιές συνταξιούχων. Ένα ακόμη σημαντικό θέμα που χρήζει διερεύνησης είναι ο θεσμός των επαγγελματικών ταμείων, ο οποίος στην Ελλάδα παρουσιάζει για την ώρα μικρή ή καθόλου ανάπτυξη. Κατά την Καπακίδου (2008), «ο θεσμός της επαγγελματικής ασφάλισης διαδραματίζει σημαντικό ρόλο σε πολλά κράτη-μέλη της Ένωσης και αναμένεται ότι θα διαδραματίζει και τις επόμενες δεκαετίες. Σύμφωνα με στοιχεία της Ε.Ε., το 25% του ενεργού πληθυσμού της καλύπτεται από επαγγελματικά συνταξιοδοτικά συστήματα και η αξία των στοιχείων του ενεργητικού που κατέχουν τα επαγγελματικά συνταξιοδοτικά ταμεία στην Ευρώπη υπερβαίνει τα 2.000 δισεκατομμύρια

ευρώ, ποσό που αντιστοιχεί στο 25% περίπου του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος της Ένωσης».

Το ζήτημα αυτά παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και εφόσον προχωρήσουν οι συζητήσεις και όλοι οι εμπλεκόμενοι καταθέσουν τις απόψεις τους επ' αυτών, θα μπορούσαν να γίνουν το αντικείμενο μίας μελλοντικής έρευνας, επί ενός αντιπροσωπευτικού δείγματος του ελληνικού πληθυσμού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Βιολάκης Ν., Γαλιάτσος Κ., Παπαϊωάννου Κ. και Σαριδάκη Π., (2012), Βασικές γνώσεις ιδιωτικής ασφάλισης, Ελληνική Ένωση Τραπεζών.

Δασκαλόπουλος Η., (2013), Η Εθ.Ασφαλιστική αξιοποιεί τις ευκαιρίες προσηλωμένη στην κερδοφορία, Κλαδικός Τύπος: Ασφαλιστική Αγορά, Φύλλο 436, σελ. 25-28.

Δαφέρμος Β., (2005), Κοινωνική Στατιστική με το SPSS, Εκδόσεις Ζήτη.

Ζαφειροπούλου Α., (2011), Ποιότητα και ικανοποίηση των πελατών στον ασφαλιστικό κλάδο, (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας).

Καπακίδου Ν., (2008), Όψεις των επαγγελματικών συνταξιοδοτικών συστημάτων στην Ευρώπη. Μία βιβλιογραφική επισκόπηση, (Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Πανεπιστήμιο).

Καραϊσκος Δ., (2010), Ο θεσμός της Ιδιωτικής Ασφάλισης στην Ελλάδα. Το προφίλ του Έλληνα αγρότη ασφαλιζόμενου και η στάση του απέναντι σε αυτήν (Δήμος Δαφνουσίων Φθιώτιδας), (Πτυχιακή Εργασία, Αλεξάνδρειο Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης).

Κυριακούλη Ε., (2012), Συγκριτική ανάλυση των μεθόδων πωλήσεων στις ασφαλιστικές αγορές της Ευρωπαϊκής Ένωσης, (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς).

Νεκτάριος Μ., (2005), Ασφαλίσεις Ζωής και Υγείας, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.

Νεκτάριος Μ., (2010), Διοικητική Κινδύνων και Ασφαλίσεις Επιχειρήσεων, Εκδόσεις Αθ. Σταμούλης.

Νεκτάριος Μ., (2003), Εισαγωγή στην Ιδιωτική Ασφάλιση , Εκδόσεις Financial Forum.

Νεκτάριος Μ., (2014), Ιδιωτική Ασφάλιση και Οικονομική Ανάπτυξη: Οι προοπτικές της ελληνικής ασφαλιστικής αγοράς, Κλαδικός Τύπος: Ασφαλιστική Αγορά, Φύλλο 437, σελ. 26-39.

Νεκτάριος Μ., (2013), Πολλαπλασιαστής της οικονομικής ανάπτυξης η ασφαλιστική αγορά, Κλαδικός Τύπος: Ασφαλιστική Αγορά, Φύλλο 436, σελ. 47-49.

Ρηγοπούλου Α., (2011), Ασφαλιστική απάτη: μοντέλα και διεθνής επισκόπηση, (Πτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς).

Ρουχωτάς Δ., (2013), Άνθρωποι και Αριθμοί της Χρηματοοικονομικής & Ασφαλιστικής Βιομηχανίας 2012-2013, Εκδότης Αμαλία Ρουχωτά.

Σαμαθρακής Β., (1997), Η στάση του Έλληνα ασφαλιζόμενου απέναντι στο θεσμό της Ιδιωτικής Ασφάλισης, (Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Θεσσαλονίκης).

Σαρρηγεωργίου Α., (2013), Δράσεις για την εξωστρέφεια του κλάδου από την Ένωση Ασφαλιστικών Εταιρειών Ελλάδας, Κλαδικός Τύπος: Ασφαλιστική Αγορά, Φύλλο 436, σελ. 18-19.

Τρικούπης Μ., (2012), Συστήματα εκπτώσεων – επιβαρύνσεων στην ασφάλιση Αστικής Ευθύνης έναντι τρίτων στον κλάδο αυτοκινήτου, (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Πειραιώς).

Τσιλικοπούλου Θ., (2011), Ο θεσμός της Ιδιωτικής Ασφάλισης και η αποδοτικότητα του ασφαλιστικού κλάδου της Ελλάδας, (Μεταπτυχιακή Διατριβή, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας).

Χριστοφίδης Γ., (1996), Εισαγωγή στην Ασφάλιση, Έκδοση Ασφαλιστικού Ινστιτούτου Κύπρου.

Νόμοι

Ν. 2084/1992 (ΦΕΚ 165 Α'): «Αναμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης και άλλες διατάξεις».

Ν. 3029/2002 (ΦΕΚ 160 Α'/11-07-2002): «Μεταρρύθμιση Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης».

Ν. 3863/2010 (ΦΕΚ 115 Α'/15-07-2010): «Νέο Ασφαλιστικό Σύστημα και συναφείς διατάξεις, ρυθμίσεις στις εργασιακές σχέσεις».

Ν. 3865/2010 (ΦΕΚ 120 Α'/21-07-2010): «Μεταρρύθμιση Συνταξιοδοτικού Συστήματος του Δημοσίου και συναφείς διατάξεις»

Ν. 3867/2010 (ΦΕΚ 128 Α'/03-08-2010): «Εποπτεία ιδιωτικής ασφάλισης, σύσταση εγγυητικού κεφαλαίου ιδιωτικής ασφάλισης ζωής, οργανισμοί αξιολόγησης πιστοληπτικής ικανότητας και άλλες διατάξεις αρμοδιότητας του Υπουργείου Οικονομικών».

Ξένη

Agudo L. F., García M. A., (2010), The reform of some European public pension systems: Spain, Italy and Sweden: A breakthrough? Macmillan Publishers Ltd. 1478-5315 Pensions Vol. 15, 4, pp. 297–304.

Altiparmakov N., (2011), A macro-financial analysis of pension system reforms in emerging Europe: The performance of IRAs and policy lessons for Serbia, The author(s) International Social Security Review, Vol. 64, 2/2011, pp. 23-44.

Antolin P., Private Pensions and the Financial Crisis: How to Ensure Adequate Retirement Income from DC Pension Plans, OECD Journal: Financial Market Trends Volume 2009 – Issue 2, pp. 153-173.

Berk A. S. (corresponding author), Cok M., Kosak M., Sambt J, (2013), CEE Transition from PAYG to Private Pensions: Income Gaps and Asset Allocation Finance a úvěr-Czech Journal of Economics and Finance, 63, no. 4, pp. 360-381.

Castillo A. M. J., (2013), Public opinion and the reform of the pension systems in Europe: the influence of solidarity principles, Journal of European Social Policy, 23(4), pp. 390–405.

Colomeischi T., (2012), The need of reform for the public retiring pension systems, International journal of academic research, Vol. 4. No. 3, May, 2012, pp. 263-269.

Croitoru E.L., (2012), Analysis of pension reforms in EU Member States, Annals of the University of Petroșani, Economics, 12(2), pp.117-126.

Hyde M., Dixon J., (2008), A comparative analysis of mandated private pension arrangements, International Journal of Social Economics Vol. 35 No. 1/2, 2008, pp. 49-62.

Mehta C., Patel R., (1996), SPSS Exact Test 7.00 for Windows, Chicago: SPSS Inc.

Militaru D. N., (2011), The impact of the economic and financial crisis on pension systems in the European Union, Young Economists Journal Revista Tinerilor Economisti, Nov. 2011, Vol. 9 Issue 17, pp. 20-23.

Mladen L., (2012), A Comparative Review over the Pension Systems' Performance in Central and Eastern European Countries, Scientific Papers, Journal of Knowledge Management, Economics and Information Technology, issue 5, October 2012, pp.33-43.

Smith J. A., MacLaren J. A., (2011), Some thoughts on the decline of pension schemes, Management Research Review Vol. 34 No. 12, 2011 pp. 1296-1308.

Ιστοσελίδες

<http://www.bankofgreece.gr/>

<http://www.eaee.gr/>

<http://www.insuranceworld.gr/>

<http://www.asfaleianet.gr/>

<http://www.paraskhnio.gr/>

<http://www.enet.gr/>

<http://www.katimerini.gr/>

<http://www.ec.europa.eu/>

<http://www.iic.org.cy>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

**ΑΝΟΙΚΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ**

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2013

Αγαπητέ κύριε / αγαπητή κυρία,

Ονομάζομαι Κεραμάρης Ιωάννης και εκπονώ μεταπτυχιακή διατριβή στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κύπρου με θέμα: *«Ο θεσμός της Ιδιωτικής Ασφάλισης στην Ελλάδα. Το συνταξιοδοτικό πρόβλημα, υπό το πρίσμα των δημογραφικών μεταβολών και της οικονομικής κρίσης»*. Στόχος της έρευνας είναι η καταγραφή της στάσης των πολιτών απέναντι στα ιδιωτικά ασφαλιστικά προγράμματα αποταμίευσης – συνταξιοδότησης που προσφέρουν στο κοινό οι ασφαλιστικές εταιρείες, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Στο πλαίσιο της εν λόγω έρευνας συντάχθηκε το παρόν ερωτηματολόγιο, το οποίο απευθύνεται σε ανθρώπους που ανήκουν στο εργατικό δυναμικό της χώρας.

Για τη συμπλήρωσή του, θα χρειαστεί να αφιερώσετε 10 λεπτά από το χρόνο σας. Παρακαλώ απαντήστε με ειλικρίνεια, λαμβάνοντας υπόψη ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις. Σας βεβαιώνω ότι πρόκειται να τηρηθούν όλες οι αρχές ερευνητικής δεοντολογίας περί προσωπικού απορρήτου και ανωνυμίας. Τα δεδομένα που θα προκύψουν δεν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για σκοπούς πέρα από τους επιστημονικούς της παρούσας έρευνας και θα αξιοποιηθούν συνολικά ως απρόσωποι στατιστικοί δείκτες. Τις απαντήσεις σας μπορείτε να αποστείλετε στην ηλεκτρονική διεύθυνση: ikeramar@gmail.com.

Οδηγίες συμπλήρωσης ερωτηματολογίου:

Εκτός εάν αναφέρεται διαφορετικά, παρακαλώ επιλέξτε **μία** απάντηση σε κάθε ερώτηση, κάνοντας κλικ στο πεδίο επιλογής σας (θα εμφανίζεται στην οθόνη σας το γράμμα ×). Για να απενεργοποιήσετε μία επιλογή κάντε εκ νέου κλικ στο αντίστοιχο πεδίο και στη συνέχεια επιλέξτε το νέο πεδίο, με τον ίδιο τρόπο.

Ευχαριστώ εκ των προτέρων για το χρόνο, το ενδιαφέρον και την ανταπόκρισή σας σε αυτή την προσπάθεια.

Με εκτίμηση,

Κεραμάρης Ιωάννης

Επιβλέπων καθηγητής
Χριστόπουλος Απόστολος

1. Η κρατική σύνταξη δεν επαρκεί για την κάλυψη των βασικών αναγκών διαβίωσης (διατροφή, στέγη, ιατροφαρμακευτική περίθαλψη) των σημερινών συνταξιούχων.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ εν μέρει	Δεν έχω άποψη	Διαφωνώ εν μέρει	Διαφωνώ απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐

2. Η σύνταξη που θα λάβω από τον κρατικό φορέα στον οποίο είμαι ασφαλισμένος, θα μου επιτρέψει να διατηρήσω ένα ικανοποιητικό επίπεδο διαβίωσης για εμένα και την οικογένειά μου.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ εν μέρει	Δεν έχω άποψη	Διαφωνώ εν μέρει	Διαφωνώ απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐

3. Είναι απαραίτητο, ειδικά στις μέρες μας, ο άνθρωπος να μεριμνά έγκαιρα για τη δημιουργία προϋποθέσεων, που θα του δώσουν ένα συμπληρωματικό εισόδημα από τη συνταξιοδότησή του και μετά.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ εν μέρει	Δεν έχω άποψη	Διαφωνώ εν μέρει	Διαφωνώ απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐

4. Ποια ηλικία θεωρείτε ότι είναι η καταλληλότερη για να ξεκινήσει κάποιος να προγραμματίζει το συνταξιοδοτικό του εισόδημα;

- Πριν τα 25 έτη
- Από 25 – 35
- Από 36 – 45
- Από 46 – 55
- Μετά τα 55
- Δε χρειάζεται καθόλου προγραμματισμός

5. Ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος για να αυξηθεί το εισόδημα των μελλοντικών συνταξιούχων;

- Αύξηση του ποσοστού εισφορών στον κρατικό φορέα ασφάλισης
- Συμμετοχή σε ιδιωτικό ασφαλιστικό σχέδιο συνταξιοδότησης
- Μάλλον θα χρειαστεί να εργάζομαι μετά τη συνταξιοδότησή μου, για μερικά χρόνια ακόμη
- Τοποθέτηση των χρημάτων του κρατικού ασφαλιστικού φορέα σε επενδύσεις αυξημένου κινδύνου
- Αύξηση του ορίου ηλικίας συνταξιοδότησης
- Άλλος (παρακαλώ καταγράψτε)

6. Γνωρίζετε τα βασικά χαρακτηριστικά και τον τρόπο λειτουργίας των ιδιωτικών ασφαλιστικών προγραμμάτων συνταξιοδότησης;

Πολύ καλά	Αρκετά καλά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
☐	☐	☐	☐	☐

7. Θεωρείτε ότι ένα ιδιωτικό ασφαλιστικό πρόγραμμα συνταξιοδότησης - αποταμίευσης είναι:

Απόλυτα απαραίτητο	Πολύ χρήσιμο	Λίγο χρήσιμο	Ελάχιστο χρήσιμο	Καθόλου χρήσιμο
☐	☐	☐	☐	☐

8. Αριθμήστε τους παρακάτω παράγοντες, ξεκινώντας από τον πιο σπουδαίο, που θα σας επηρέαζαν θετικά στην απόφασή σας για αγορά ενός ιδιωτικού ασφαλιστικού προγράμματος συνταξιοδότησης (επιλέξτε όσους επιθυμείτε, χρησιμοποιώντας τον «καταρράκτη» στα αριστερά κάθε επιλογής):

- (επιλέξτε) Χαμηλότερο δυνατό κόστος
- (επιλέξτε) Εγγυημένη ισόβια σύνταξη
- (επιλέξτε) Ανεξάρτητος φορέας εποπτείας των ασφαλιστικών εταιρειών, ώστε να προστατεύονται επαρκώς οι ασφαλισμένοι
- (επιλέξτε) Ασφαλιστική εταιρεία με καλή φήμη στην αγορά
- (επιλέξτε) Πιθανότητα για υψηλή σύνταξη ανεξαρτήτως του επενδυτικού κινδύνου
- (επιλέξτε) Μείωση των συντάξεων που παρέχουν οι κρατικοί φορείς ασφάλισης

(επιλέξτε) Έλλειψη εμπιστοσύνης στους κρατικούς φορείς ασφάλισης
(επιλέξτε) Άλλος (παρακαλώ καταγράψτε)

9. Είστε κάτοχος κάποιου ιδιωτικού ασφαλιστηρίου συμβολαίου συνταξιοδότησης;
 Ναι Όχι

10. Εάν ναι, παρακαλώ σημειώστε το ύψος των ετήσιων ασφαλιστρών που καταβάλλετε:
 Μέχρι 200 €
 Από 201 – 500 €
 Από 501 – 1.000 €
 Από 1001 – 1.500 €
 Πάνω από 1.500 €

11. Στις μέρες μας, που η παρατεινόμενη οικονομική κρίση έχει μειώσει σημαντικά τα εισοδήματα και τα έκδηλα προβλήματα που απειλούν τη βιωσιμότητα των κρατικών ασφαλιστικών ταμείων, είναι απαραίτητη περισσότερο από ότι στο παρελθόν η σύναψη ενός ιδιωτικού προγράμματος συνταξιοδότησης.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ εν μέρει	Δεν έχω άποψη	Διαφωνώ εν μέρει	Διαφωνώ απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐

12. Σημειώστε εάν η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008, επηρέασε τη στάση σας απέναντι στα ιδιωτικά συνταξιοδοτικά προγράμματα με κάποιον από τους παρακάτω τρόπους:

- Δεν είχα ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης πριν από την κρίση και συνεχίζω να μην έχω
- Είχα και το διέκοψα, εισπράττοντας τις συσσωρευμένες αποταμιεύσεις
- Είχα και το διατηρώ μέχρι σήμερα χωρίς αλλαγές
- Είχα και αύξησα το ποσό των ασφαλιστρών που καταβάλλω
- Δεν είχα και απόκτησα ένα ασφαλιστήριο συνταξιοδότησης
- Άλλος (παρακαλώ καταγράψτε)

13. Ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος επίλυσης του συνταξιοδοτικού προβλήματος κατά τα επόμενα χρόνια, είναι η δημιουργία ιδιωτικών σχημάτων ασφάλισης που θα λειτουργούν συμπληρωματικά στα κρατικά συστήματα.

Συμφωνώ απόλυτα	Συμφωνώ εν μέρει	Δεν έχω άποψη	Διαφωνώ εν μέρει	Διαφωνώ απόλυτα
☐	☐	☐	☐	☐

14. Παρακαλώ συμπληρώστε κάποια γενικά στοιχεία για εσάς:

Φύλο Άνδρας Γυναίκα

Ηλικία Έως 25 26-35 36-45 46-55 56+

Επίπεδο εκπαίδευσης:

- Υποχρεωτική Εκπαίδευση (Δημοτικό, Γυμνάσιο)
- Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση (Λύκειο, ΤΕΕ)
- Ανώτατη Εκπαίδευση (ΑΕΙ, ΤΕΙ)
- Μεταπτυχιακό
- Διδακτορικό

Επάγγελμα:

- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Άνεργος
- Αυτοαπασχολούμενος
- Εισοδηματίας
- Επιχειρηματίας
- Οικιακά

Επιθυμώ να λάβω ενημέρωση για τα αποτελέσματα της έρευνας:

Ναι

Όχι

Εάν επιλέξατε ναι, παρακαλώ σημειώστε την ηλεκτρονική σας διεύθυνση:

Ευχαριστώ πολύ